

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉH PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2013–2016

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kateřina Císařovská

Vývoj dětské kresby

Praha 2016

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Lenka Petelíková

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED PART TIME STUDIES

2013-2016

BACHELOR THESIS

Kateřina Císarovská

The development of children drawing

Prague 2016

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Lenka Petelíková

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 7.2.2016

Kateřina Císařovská

Poděkování

Především bych chtěla poděkovat vedoucí své bakalářské práce PhDr. Lence Petelíkové za odborné vedení a vytvoření příjemné atmosféry při konzultacích, za čas a ochotu, kterou mi věnovala. Také si velmi cením rad týkajících se zpracováním bakalářské práce.

Děkuji rodičům dětí, kteří souhlasili s účastí dětí na průzkumu v této bakalářské práci a samozřejmě dětem, které jsou autory kreseb.

Moje poděkování patří také rodině a přátelům, kteří mě podporovali.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá v teoretické části vývojem dětské kresby. Klíčovými tématy jsou vývojová stadia kresby, a kterými stádii prochází kresebný vývoj lidské postavy. Zabývá se obsahem kresby, symbolikou a významem. Seznamuje se souvislostmi, které patří ke kresebnému projevu a do jisté míry mohou ovlivnit úspěšnost dítěte při kresbě. Praktická část seskupuje a analyzuje výtvarné projevy dětí předškolního věku ve věku tří a pěti let v období jednoho školního roku. Pozornost je věnována individuálnímu vývoji dětí v kresebném projevu.

Klíčová slova

Dětský výtvarný projev, dětská kresba, grafomotorika kresebného projevu, kresba lidské postavy, předškolní věk, stadia kresby, symbolika kresby, vývoj kresby lidské postavy.

Annotation

This bachelor thesis deals with the development of children's drawing in the theoretical part. Key topics are developmental stages of drawing and stages of human figure development. It deals with the content of the drawings, their symbolism and meaning. It describes the bigger picture of drawing expression which can to a certain degree influence how successful children aged three to six during one school year. Particular attention is paid to the individual development of children in drawing expression.

Keywords

Development of human figure drawing, drawing human figures, drawing symbolism, graphomotorics, child artistic expressions, child drawing, pre-school age, states of drawing

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 VÝTVARNÝ PROJEV DĚTÍ	9
1.1 Význam dětské kresby	10
1.2 Vývojová stádia DĚTSKÉ KRESBY	12
1.3 Vývoj kresby lidské postavy	15
1.4 Grafomotorika u dětí předškolního věku	17
2 DĚTSKÝ VÝTVARNÝ PROJEV A JEHO DIAGNOSTIKA	21
2.1 Barvy v dětské kresbě	24
2.2 Zobrazení osob v dětské kresbě	26
2.3 testy dětské kresby	28
2.4 Kresba postižených dětí	30
PRAKTICKÁ ČÁST	33
3 VÝMEZENÍ CÍLE	33
4 STANOVENÍ HYPOTÉZ	34
5 METODOLOGIE A ČASOVÁ ORGANIZACE PODLE FÁZÍ	35
6 CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO VZORKU	36
7 KAZUISTICKÉ STUDIE	37
8 INTERPRETACE A DISKUZE VÝSLEDKŮ	58
9 ZÁVĚR	63
ZÁVĚR	65
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	66
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	69
SEZNAM PŘÍLOH	71

ÚVOD

V této bakalářské práci je hlavním záměrem vývoj dětské kresby v předškolním věku. Výtvarný projev dětí je v tomto období přirozený, spontánní a přináší dětem seberealizaci. Nemívá v počátcích konkrétní cíl, chtějí vytvořit něco osobitého, co je jejich vlastní. Kresbou děti vyjadřují svá přání, kreslí svět kolem sebe. Dovedou kresbou vyjádřit vztahy a souvislosti. Výsledek kresebného projevu je ovlivňován dětskými vztahy a zájmy, zkušenostmi.

Pro většinu předškolních dětí je kresba možností, jak navázat kontakt s vrstevníky, s dospělým. Svoji kresbou vyjadřuje, jak se cítí, co prožívá, jaké jsou jeho postoje. Je prostředkem dorozumívání. Kresba zobrazuje mnoho informací, které lze využít při pedagogicko-psychologických vyšetřeních, hodnoceních, testech školní zralosti, charakteristice osobnosti. Prostřednictvím kresby je možné dítě lépe poznat. Jaké má zájmy a starosti. Při analýze je třeba nahlížet v širších souvislostech, uvědomovat si individuální zvláštnosti dětí, specifika jednotlivých období vývoje.

Při pohledu na dětskou kresbu se nám nabízí mnoho otázek: Jaké je rodinné zázemí? Chce nám dítě svým obrázkem něco sdělit? Je dítě spokojené, veselé, smutné? Je kresba odrazem prožívání? Je kresba odrazem reality? Jaké má dítě motorické schopnosti? Při interpretaci obrázku je důležitá znalost problematiky. Kresba je vždy specifická a je třeba využívat psychologických znalostí. Nedílnou součástí je pozorování průběhu vzniku kresby.

Bakalářská práce v teoretické části popisuje význam a vývoj dětské kresby. Zabývá se vývojovými stadii kresby a vývojovými stadii lidské postavy zejména v předškolním věku. V tomto období kresba prochází nejdůležitějšími stadii. Kresby v tomto období vykazují originalitu, jsou specifické. Předškolní věk je významná vývojová etapa v průběhu vývoje kresby. V této etapě je děti třeba povzbuzovat a motivovat k tvořivé činnosti.

Praktická část práce se zaměřuje na posuzování vývoje kresby dětí v průběhu jednoho školního roku. Shromážděním kreseb dětí předškolního věku a současně jejich interpretací, by mělo vést ke zjištění, zda děti v kresbě dosáhnou očekávaných výstupů vývoje lidské postavy. Kresba lidské postavy má své charakteristické znaky, symboly.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VÝTVARNÝ PROJEV DĚTÍ

Výtvarný projev je jednou z primárních činností dítěte. Zpočátku jde o radost z pohybu a objevování, nemá žádný konkrétní cíl. Kresba děti baví, radují se a bývají při této činnosti spokojené. Tímto způsobem také dítě začíná komunikovat s rodiči, vrstevníky, kamarády. Každý obrázek má svůj význam, cíl, smysl, vyjádření. Je to obraz dítěte, jeho vnitřních prožitků, emocí ale i inteligence. Dětský výtvarný projev souvisí s vývojem jedince. Každému vývojovému období odpovídá vývojové stadium kresby. Děti zobrazují obsah po svém, zvýrazňují co je pro ně důležité a zajímavé.

Výtvarný projev bývá spontánní činností, a proto je často využíván i jako diagnostický prostředek. Může nám sdělit na jaké celkové úrovni je jemná motorika, vizuomotorika, zrakové a prostorové vnímání, grafomotorika. Může se stát důležitým komunikačním prostředkem. Děti v kresbě zobrazují jaký je jejich subjektivní pohled, odráží emocionální a rozumový vývoj. Je přípravným stupněm před psaním.

Historie zájmu o dětskou kresbu je známa z období starého Řecka. V této době se Aristoteles zabýval hodnotou kresby a výtvarnou tvorbou. Domníval se, že u dětí je dobré tyto schopnosti rozvíjet již od dětství. Uždil, Šašinková (1983, s. 13)

O dětské kresbě se dovídáme také z díla J. A. Komenského v Informatoriu školy mateřské. Zde je uváděno, že děti mají právo kreslit dle svých schopností a libostí. J. A. Komenský v Didaktice popisuje, jak by učitel měl při kresebných činnostech postupovat.

Psychologie přenesla otázku vývoje dětského kresebného vývoje na vědní základ. J. Sulyy se zabývá kresbou ve svém díle Studie dětství. Jde o období poslední třetiny devatenáctého století, kdy se kresba stává zájmem v souvislosti vzniku pojmů a představ, problémů souvisejících s hrou. Uždil (1988, s. 19)

Dětskou kresbou se zabývali ve svých studiích psychologové G. H. Luquet, S. Morgensternová, F. Dolto, D. Widlocher. Jejich cílem je sledování a diagnostikování odražení deprese, traumatických epizod, úzkostí a sexuálního zneužívání v dětské kresbě. Cognet (2013, s. 13).

První vydaná monografie zabývající se kresbou dětí je z roku 1887. Autor C. Ricci srovnává tvůrčí proces s dílem tvoření. Popisuje, že pro dítě je v kresebném projevu člověk vždy na prvním místě. Z jeho pohledu je pro dítě kresba radostná činnost, spontánní a necítí, je-li pozorováno a diagnostikováno. Šturma in Davido (2001, s. 13)

Zájem o dětskou kresbu měli dále Otokar Hostinský a František Čáda. O. Hostinský se zabýval především estetikou, byl umělecký kritik. Spojoval vliv sociálního postavení, historie na dětský výtvarný projev. F. Čáda posuzoval kresbu z pohledu psychologie, současně kresbu považoval důležitou z pedagogického hlediska.

Na počátku 20. století Rudolf Čermák třídil a sbíral dokumentaci týkající se dětského výtvarného projevu. Jeho zájem byl směřován k obsahu kresby. Otokar Chlup se již začal zajímat o kresbu z pohledu diagnostických možností. Z dalších osobností zabývajících se dětskou kresbou jsou v druhé polovině 20. století: Herbert Read, Rudolf Arnheim, E. A. Flerinová. Uždil, Šašinková (1983, s. 18)

„Ke kreslení většinou nikdo nemusí dítě nutit a kreslit ho baví. Záhy však poznáte, kolik pravdy právě při takové hře vychází najevo.“ Davido (2008, s. 15)

1.1 VÝZNAM DĚTSKÉ KRESBY

Při kresebném projevu nezáleží na talentu. Je to náhodná činnost. Kresba se velmi podobá hře. Dítě zobrazuje realitu, a to jak ji chápe. Je přirozeným způsobem vyjádření, a proto je používána v pedagogické, psychologické, ale i také speciálně pedagogické praxi. Kresba je u dětí zobrazovací technikou, která je nejvíce užívána.

Kresba se může stát prostředkem k navázání kontaktu s dítětem. Pomůže poznání dítěte nenásilnou cestou. Jde o společenskou komunikaci. Kreslením dítě poznává svět. Jde o komplexní činnost, do které se promítá motorika, grafomotorika, souhra pohyb oka a ruky, vnímání prostoru a plochy, paměť, pozornost, řeč, aktuální úroveň myšlení.

Kreslení je také podle Bednářové, Šmardové (2011, s. 6) nedílnou součástí vývoje a jak již bylo uváděno, je hrou. Děti mají možnost tvořit, vyjadřovat se, projevovat radost, smutek. Kresba má velký význam pro vývojovou diagnostiku,

diagnostiku osobnosti a diferenciální diagnostiku. Používá se pro posouzení úrovně dítěte. Dokáže nám odkrýt, co dítě cítí, ale nezvládne a nechce slovně vyjádřit. Dítě dovede do kresby vložit, jak vnímá své okolí, vztahy v rodině. Kresba má v sobě psychický obsah. To nám umožňuje poznávat prožívání a potřeby dítěte.

Vágnerová (2000, str. 89) uvádí, že kresba je pomocníkem při navázání spolupráce psychologa s dítětem. Dítě vyjadřuje v kresbě názor a vykazuje typické znaky jeho myšlení a prožívání. Je využívána při počátečních vyšetření psychologa.

Kresba jako rozvíjející grafomotorický prostředek, rehabilitační nástroj:

- kresba rozvíjí jemnou motoriku, která zahrnuje grafomotoriku, motoriku mluvidel, oční pohyby,
- rozvoj jedné z oblastí ovlivní další a samozřejmě tím i celkový vývoj,
- osvojení kresby a procvičení podpoří jednoduší osvojení psaní i komunikačních prostředků.

Kresba jako komunikační prostředek, terapeutický nástroj:

- kresba je prostředkem pro děti, které se nemohou sdílet své pocity slovně, nebo mají obtíže při navazování kontaktu. Mohou mít mluvní negativismus, nebo jsou ostýchavé, uzavřené,
- dítě vyjádří ve výtvarném projevu fantazii, přání, deprese, strachy, nátlaky, emoční vyzrálost,
- máme možnost pochopit jeho vnímání, prožívání, pomoci mu se vyrovnat s problémem.

Kresba jako informace o vztazích, postojích:

- kresba má v sobě psychologický obsah (vztahy v rodině, vztahy s vrstevníky),
- k posouzení je třeba odbornou zkušenost, přistupovat citlivě, intuitivně,
- posuzujeme v souvislostech s tím, jak jsme vše vnímali, cítili, využijeme informace dospělých i komentáře dítěte.

„Během psychologického vyšetření, kdy jsou kresby využívány pro projektivní testy, v nichž subjekt dává doslova nahlédnout do své psychiky a adaptivních mechanismů, i během psychoterapeutických sezení, psychologického doprovázení či meditace se grafická tvorba stává něčím, co podporuje vzájemný vztah.“
Cognet (2013, s. 8)

Kresba jako prostředek rozvoje:

- kresbu jako prostředek rozvoje využívají pedagogové,
- dítě přemýšlí o kresbě a tím rozvíjí svou paměť, pozornost, myšlení – kognitivní funkce,
- rozvíjí se jemná motorika, smyslové vnímání, vizuomotorická koordinace,
- sdělením obsahu dítě rozvíjí řeč, slovní zásobu.

1.2 VÝVOJOVÁ STÁDIA DĚTSKÉ KRESBY

Každá kresba je individuální, tak jako vývoj jedince je vždy individuální. Celkový vývoj se odráží také v kresbě. K dětství patří kresba, je přirozeným projevem. Ve výtvarných projevech jsou tudíž individuální rozdíly jednotlivých vývojových obdobích, obsahu i provedení. V literatuře je uváděno mnoho variant klasifikace vývoje kresby. Autoři uvádějí různá označení. Je známo, že děti kreslí ve stejném věku podobně a toto nám umožňuje jejich kresby srovnávat a posuzovat.

První zájem o dětské obrázky začal vznikat před osmdesáti lety. Představitelem byl G. H. Luguét, který se začal zabývat klasifikací vývoje kresby dětí. Pozornost o obrázky se tím začíná zvyšovat a začíná se s nimi pracovat v dalších oblastech. Davido (2008, s. 15)

Vágnerová (2005, s. 183) označuje kresbu jako zobrazení reality dítětem. Kresba má několik fází:

- **Presymbolická, senzomotorická fáze:**
vyznačuje se grafomotorickou činností, tj. čmárání., objevování. Jde o počátky kreslení, kdy dochází k rozvoji psacích pohybu, jemné motoriky.

- **Fáze přechodu na symbolickou úroveň:**
stadium nastupuje po třetím roce. Čmárání bývá prostředkem k zobrazení reality a stává se symbolem. Dochází k pojmenování kresby – produktu.
- **Fáze primárního symbolického vyjádření:**
dítě zobrazuje konkrétní, uskutečňuje se symbolické zobrazení skutečnosti. Kresba vyjadřuje názor dítěte na objekt, může mít subjektivní znaky. Zobrazí, co je z jeho pohledu důležité.

„Dětská kresba se vyvíjí v závislosti na vývoji jedince, a to bez ohledu na jeho umělecké schopnosti.“ Davido (2008, s. 21)

Cyril Burt uvádí sedm vývojových stadií dětské kresby takto:

- 1) čmáranice - dva roky až pět let
- 2) linie – čtyři roky
- 3) popisný symbolismus – pět až šest let
- 4) popisný realismus - sedm až osm let
- 5) vizuální realismu – devět až deset let
- 6) potlačení – jedenáct až čtrnáct let
- 7) umělecké oživení – patnáct let

Podle Bednářová, Šmardová (2011, s. 10) jsou známy faktory, které ovlivňují úroveň a vývoj kresby dětí. Jsou to především motorika, mentální vyspělost, pozornost, zrakového vnímání, lateralita, schopnosti představivosti a reprodukce, paměť. Vývoj kresby také souvisí s vývojem řeči. Čárání se podobá opakování hlásek, broukání je v souvislosti s opakováním kresebných pokusů. Dítě využívá schéma pro výtvarné i jazykové vyjádření. Je známo, že ve vývoji kresby i řeči jsou znatelné rozdíly.

Výtvarný projev dítěte je třeba pochopit s celou psychikou a brát na zřetel věk dítěte. Měli bychom respektovat zvláštnosti dětského zobrazení, nehledat chyby. Výtvary dětí máme brát zcela vážně, vyvarovat se ironie ale i neúměrné pochvaly. Kresby je vhodné archivovat, jelikož pak máme možnost sledovat vývoj dítěte. Archiv kreseb má pak pro odborníka nenahraditelný význam, jak uvádí Uždil (2002, s. 121).

V kresebném projevu bývá u dítěte posloupnost od jednoduchého k bohatšímu ztvárnění, následuje větší využívání detailů. V předškolním věku se v kresbě objevuje, jakým způsobem vnímá svět kolem sebe, vliv rodinného prostředí.

Tabulka 1: Vývojová stadia kresby podle R. Davido (2008, s. 21)

fáze	věk	charakteristika
Bezobsažná čáranice	konec 1. roku	Bezsmyslné čáranice, body, klikyháky, krátké čáry, hra se vznikající stopou, údery tužkou, přesahování formátu, pohyb spontánní,
Obsažná čáranice	1,5 – 2 roky	oddalování tužky od papíru, počátky krouživého pohybu, pojmenování výtvoru, zřetelná kontrola, souvislost mezi vizuální a motorickou aktivitou, objevuje se dospělý úchop,
Přechod ke znakové kresbě	mezi 2 -3 rokem	uzavření kruhu – ovál a elipsa, svislé a vodorovné čáry, kombinace znaků, formát již umí udržet; dítě popisuje, co kreslí; začíná kreslit „něco“
Znaková kresba	kolem 3 roku	kresba aut, domu, stromu, kytky – obrysové tvary, první znaky lidské postavy, kreslí pohybem celé ruky,
Spontánní realismus	od 3 let až po nástup do školy	obraz jako odraz představy, kladení prvků vedle sebe, rentgenové obrázky, kresba podle představy – realistické, zobrazení emoční důležitosti,
Střízlivý realismus	mladší školní věk až do 10 – 11 let	zobrazení postavy v pohybu, v profilu, tvarování, stínování, zdokonalování, cit pro detail, zvládnutí různých výtvarných technik, zobrazení děje,

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

1.3 VÝVOJ KRESBY LIDSKÉ POSTAVY

„Děti kreslí všechno, co je nějak zaujme, velmi často zobrazují lidi. Vývoj kresby lidské postavy má svůj typický průběh, odrážející celkový psychický vývoj.“ (Vágnerová, 2005, s. 185).

Cognet (2013, s. 118) uvádí, že kresba lidské postavy postupuje u dětí krok za krokem. Vývojové etapy jsou u všech dětí stejná. Tři vývojová stadia kresby lidské postavy mají tyto označení:

- stadium – postava „já“
- stadium – postava „se“
- stadium – postava „avatar“.

Stadium – postava „já“ je období, kdy se dítě označuje ve třetí osobě. Pro toto období je charakteristická čára vymezující dva prostory, první uzavřené tvary. Jde o zvládnutí prvního vyobrazení. Má radost z nové schopnosti. Dítě je věku kolem dvou, dvou a půl roku a končí kolem třetího roku.

Stadium – postava „se“ je také etapa velkého duševního a tělesného vývoje. Děti zobrazují na papíře sebe. Převádí na papír své tělo. V tomto období se stávají samy sebou. Typickým zobrazením je hlavonožec (hlava a končetiny). Toto období je následně rozděleno na postava – se – hlavonožec od tří let do čtyř let. Poté nastupuje podstadium postava – se - standart od čtyř do pěti let. V období standart se objevuje tělo, naznačení vlasů, úsměvu.

Stadium – postava „avatar“ se vyznačuje osvojením standartního tělesného já. Kresba je složena z hlavy, končetin, trupu, smyslových orgánů a obsahuje i doplňky. Lidská postava v tomto období bývá ve vztahu s okolím. Kresba je uváděna do vztahu k různým prostředím. Jsou znatelné znaky kulturních rozdílů, sexuální diference, popisky. Toto stadium tvá až do boby, kdy se v kresbě začne objevovat situace (období před pubertou nebo v pubertě). Cognet (2013, s. 122)

První podoba lidské postavy bývá hlavním námětem dětské kresby, je první zobrazovací formou. Objevuje se kolem tří let a to ve formě hlavonožce. Dítě kreslí kruh (představuje hlavu), ke kterému připojuje přímo nohy. S postupem času je postava vylepšována, více vykreslena. Náznak trupu bývá znázorňován vodorovnou čarou.

V pěti letech už kreslí u postavy trup, který je spojený s hlavou. Nohy bývají kreslené dál od sebe. Proporce nejsou ještě reálné.

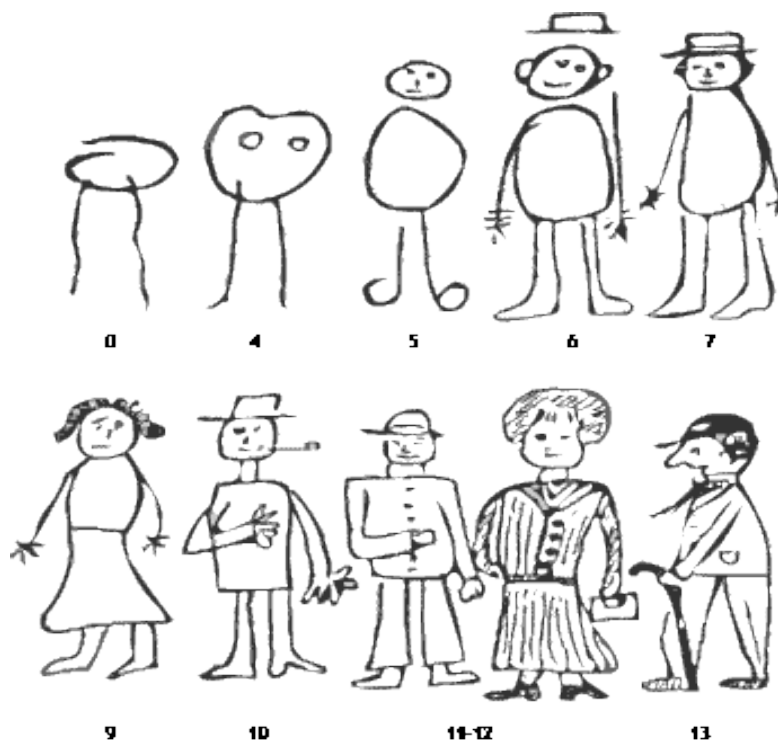
V šestém roce nastupuje vylepšení kresby hlavy. Hlava má detaily jako jsou oči, uši. Oblečení už bývá rozlišené pro muže a ženy. V sedmém roce dochází ke znázornění krku. Postava by již měla mít všechny znaky lidské postavy.

Další rok se ve vývoji kresby lidské postavy objevuje kresba z profilu (jen s jednou paží). V devíti letech dovedou děti znázornit důležité detaily a je znatelný rozdíl ženské a mužské postavy. Pohyb postavy už bývá naznačen.

Prepuberta se vyznačuje zkvalitněním jako je stínování, perspektiva a všestranné zdokonalování. V pubertě roste osobní stylizace kresby. Tímto obdobím bývá vývoj ukončen. Novák (2004, s. 9)

„Kreslí a mluví. Mluv, mluv, zajímáš mne!“ Novák (2004, s. 47)

Obrázek 1: Vývojová stádia kresby lidské postavy

Zdroj: Pyramidáček.cz, online, cit. 2015-10-14

1.4 GRAFOMOTORIKA U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Grafomotorika je v pedagogickém slovníku uváděna jako soubor psychomotorických dovedností vykonávaných a souvisejících se psaním. Psaní je činnost komplexní, nejedná se jen o pohyby ruky při psaní. Grafomotorika je využívána k diagnostice psychických stavů, vlastností, procesů, nemocí a poruch. Průcha (2003, s. 69).

Předškolní věk je období mezi třetím a šestým rokem. Toto období se vyznačuje přípravou na vstup do školy. Jednou z hlavních činností je hra. Důležitá je však rodinná výchova, na kterou má mateřská škola navazovat. Průcha (2003, s. 186)

Od narození děti postupně zvládají jemnou i hrubou motoriku. „*Jemná motorika - postupné zdokonalování jemných pohybů rukou, uchopování, manipulace s drobnými předměty. Hrubá motorika - souhrn pohybových aktivit dítěte, postupné ovládání a držení těla, koordinace horních a dolních končetin, rytmičtější pohybů*“. Černá, Kňourková, Třesohlavá (1990, s. 118)

Úroveň hrubé motoriky a její zvládnutí je vhodné pozorovat u dětí při hrách, v tento moment jsou děti spontánní. Posuzujeme jejich běh, chůzi, lezení, chytání, házení, udržování rovnováhy, chůzi po schodech, skákání po jedné noze, chytání, házení, poskočný běh. Zvládnutí koordinovaných dovedností v prvních letech je žádoucí, později je již osvojování dovedností náročnější a těžší. Pokud si děti osvojí správně koordinované pohyby, mají větší sebedůvěru, jsou samostatné, zvládají dobře prostorový odhad.

V oblasti jemné motoriky jsou důležité manipulační, tvořivé hry a každodenní sebeobsluha. Činnosti rozvíjející jemnou motoriku souvisejí s rozvojem navazujících schopností, jako jsou zrakové vnímání, prostorová orientace, vizuomotorická koordinace, pozornost. Je důležité si uvědomit, že při rozvoji hrubé motoriky dochází v návaznosti k rozvoji jemné motoriky a následně i grafomotoriky. Bednářová, Šmardová (2011, s. 44).

Tabulka 2: Stručná charakteristika vývoje grafomotoriky:

věk	charakteristika
1 – 2 roky	první záměrné čárání – nejde o výsledek, první řízení pohybu, dlaňový úchop, klíšťkový, dovnitř otočený úchop, začíná řízení pohybu,
2 roky	intenzivní čárání - kruhová čáranice, pohyby koordinovanější, úchop psacího náčiní do prstů, jí lžičkou,
3 roky	kresba čáry, pohyby jsou již orientované určitým směrem, plynulost pohybů – zlepšení, listování v knize, první znaky písma
4 roky	skládání papíru, držení tužky v prstech, objevuje se smysluplná kresba – pojmenování kreslení čáry, kruhu (otevřené, zavřené)
5 roků	napodobení čtverce, grafické formy jsou smyslné špetkový úchop, změny směru linie jsou cílené, kreslení kříže, obkreslování
6 let	správný úchop, zvládnutí kresby trojúhelníku, postava s detaily, znázorňuje tiskací písmena, umí obkreslovat,

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

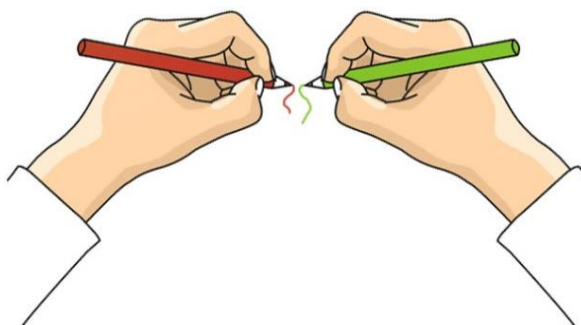
Grafomotorika prochází určitou posloupností a návazností a je projevem individuálního vývoje v oblasti tělesné, sociální, psychické. Grafomotorická cvičení jsou pohybová řízená cvičení, která jsou zaměřena na rozvoj jemné motoriky a zrakové koordinace. Cvičení se zaměřují na uvolnění svalových skupin ruky, paže a zápěstí. Před samotnými grafomotorickými cvičeními by měly být zařazeny vždy průpravné cviky. Jedná se o práci s drobným materiálem, prstová cvičení apod. Tato cvičení jsou využívána především v mateřských školách a prvních třídách základní školy. Při těchto cvičeních dochází zejména k uvolňování svalových skupin ruky, zápěstí a paže. Doležalová (2010, s. 22)

Příklady cvičení, které podporují obratnost ruky, svaly a klouby prstů a zápěstí: trhání papíru, manipulace s knoflíky, modelování, stříhání, skládání papíru, navlékání korálků. Tímto jsou u dětí podporovány předpoklady pro nácvik psaní. Jedním z prostředků rozvoje grafomotoriky je kreslení. Dětem do čtyř let není třeba vést cíleně ke grafomotorickým cvičením. Je dobré vytvářet prostor ke kreslení, rozvíjet hrubou motoriku (spontánní pohyb) ale i jemnou motoriku. Od pátého roku je doporučováno zařazovat systematická grafomotorická cvičení s pravidelností a posloupností, které mohou mít formu pracovních listů. Nedílnou součástí je využití říkadel k rytmizaci pohybu. Rytmus říkadel má funkci podpůrnou. Jde o krátká říkadla doprovázející pohyb při nácviku vedení čáry. Michalová (2009, s. 3)

Děti předškolního věku manipulují se stavebnicemi, aktivně přistupují k pracovním činnostem. Naučí se stříhat nůžkami, pracují s různými materiály (písek, hlína, lepidlo, papír), konstruují, malují, kreslí. Většina předškolních dětí kreslí ráda. Naopak děti grafomotoricky neobratné tuto činnost nevyhledávají. Dospělý by měl cíleně podporovat rozvoj grafomotoriky a oceňovat úspěchy, postupovat od nejjednodušších prvků. Atmosféra by měla být hravá a přirozená. Zájem dítěte o tyto činnosti by měl být vhodně motivován.

Nedílnou součástí rozvoje grafomotoriky je nácvik správného úchopu psacího náčiní. S nácvikem správného úchopu je třeba začít od prvního momentu, kdy začíná dítě kreslit.

Obrázek 2: Správný úchop psacího náčiní

Zdroj: Elpotrál: Brno Masarykova univerzita, online, cit. 2015-11-18

Měli bychom sledovat, zda jsou při kreslení rozvíjeny správné návyky jako jsou správné držení tužky, postavení ruky, uvolnění ruky, tlak a podložku, plynulost tahů, držení těla, výběr stolu a židle. Správné návyky při kreslení ovlivňují výkony při psaní i čtení. Nejedná se jen o výkony, ale i podmínky a prostředky působící v průběhu činnosti kreslení. Důležité je i to, která ruka bude dominantní. Děti do 4 roků ještě nemívají vyhraněnou laterální (preferenci jedné strany). Doporučuje se připravovat pomůcky používané k jemné manipulaci dopředu, aby si dítě mohlo samo zvolit, kterou rukou bude činnost vykonávat. Looseová (2001, s. 31)

Obrázek 3: Správné sezení při psaní (kreslení)

Zdroj: Elpotrál: Brno Masarykova univerzita, online, cit. 2015-11-25

2 DĚTSKÝ VÝTVARNÝ PROJEV A JEHO DIAGNOSTIKA

„Pedagogická diagnostika je dlouhodobý, spirálově probíhající proces, který musí brát v úvahu všechny systémy, jež ovlivňují vývoj dítěte.“ Zelinková (2001, s. 19)

V počátcích se diagnostika kresby zabývala, co kresba říká o rozvoji vnímání, jemné motoriky a intelektu. Dále pak následovalo poznání, že kresba odráží vztahy, osobnost autora, citové prožitky. V období posledních padesáti let se v souvislosti psychologické diagnostiky rozvíjí projektivní diagnostika. Nabízí se možnost odhalit emocionalitu dítěte, jeho aktivity a zájmy. Symboly, barvy a obrazy v kresbě znázorňují obsah, který si dítě v momentě tvorby neuvědomuje. Jde o sdělení problému dítěte, které nám není schopno sdělit jinou formou. Šturma in Davido (2001, s. 14)

Pro posouzení vývoje dítěte, jeho inteligence lze využít dětskou kresbu. V kresbě dětí jsou znázorňované prvky, jež jsou typické pro určité vývojový stupeň. Na kresbu je možno pohlížet z hlediska obsahového a současné formálního. Tyto dvě hlediska nemusí být vždy v jednotě. Obsahovost kresby v sobě zahrnuje bohatost kresby, obsahovou pročleněnost, námětovou různorodost. Formální hledisko sleduje plynulost čára její vedení, navázanost, jistotu. Bednářová, Šmardová (2011, s. 7)

Při interpretaci dětské kresby je důležitá intuice, empatie ale samozřejmě i odborné znalosti. K diagnostice je využívána i znalost kulturního a sociálního zázemí, zdravotního stavu. Sledujeme jeho aktivitu, pozornost, uchop, obtíže. Zabýváme se umístěním na ploše, barevností, symbolikou, zobrazením postavy, uspořádáním v prostoru, provedením čar. Před interpretací dětské kresby bychom si měli vždy ověřit jeho vnímání, jak vidí a slyší. Davido (2001, s. 125)

„Výtvarný projev nikdy není jen popisem vnějšího vzhledu věcí, vždy obsahuje i moment jejich hodnocení a citového vztahu k nim. Je tedy i zvláštním druhem sebevýrazu, lze z něho vyčíst znaky dětské individuality, které se do něho promítá. Šašínková, Uždil (1983, s. 10)

Kresba má svůj význam z pedagogického a psychologického pohledu zejména pro diagnostiku vývojovou, osobností i diferenciatní. Touto cestou je možné dojít k poznání dítěte, uvolnění atmosféry a následně tak pokračovat k terapeutické intervenci. Bednářová, Šmardová (2011, s. 6)

Při interpretaci dětských kresby důležité si všimnout obsahu i formy, celkového procesu tvorby. V kresbě sledujeme a všimáme si těchto kritérií: využití prostoru na papíře, úrovně kresby postavy, kvality linie, množství detailů, logiky kresby, pozadí kresby, sklonu postavy, integrace kresby.

Kresby mohou poskytnout orientační úroveň vývoje rozumových schopností. Nedostatky v kresbě mohou znamenat poruchy senzomotorické koordinace, zrakového vnímání, jemné motoriky, představivosti. Šicková (2002, s. 102)

Kresebný projev dětí je podkladem pro diagnózu k rozpoznání schopností, dovedností nebo kompetencí. Kresby dětí můžeme porovnat s tím, co je charakteristické pro určitou věkovou skupinu. V současné době je kladen důraz na to, co děti vypovídají obsahem kresby, co chtějí sdělit, čím se chtějí zabývat. Slavíková (2014, s. 8)

Děti svou kresbou vyjadřují svůj vlastní názor. Výtvarný projev je přirozený, nepřizpůsobuje se, není vedený pravidly. Děti si umí samy vybrat téma své kresby, čím budou kreslit, jakými barvami. Je třeba jim do tohoto procesu nezasahovat, poskytnout výtvarné potřeby a zajistit vhodné prostředí, jejich projev bude pak zcela přirozený. Hardin a Peterson (2002, s. 109)

Testy kresby patří v psychologické diagnostice k nejvyužívanějším. Zásady diagnostiky pro využití kresby jsou podle Švancara a kol. (1980, s. 2016) tyto:

- kresba je pro děti hrou, testování kresby má probíhat v hravé atmosféře,
- používáme jednotný formát a vždy stejný kreslicí materiál,
- doporučuje se zaznamenávat dobu kresby, datum, držení tužky, slovní doprovod, lateralitu,
- sledujeme plynulost čáry, střídání tlaku, návaznost linií a jejich spojení,
- využíváme kresby, u kterých jsme mohli sledovat jejich vznik,
- kresbu nejdříve zařazujeme podle vývojové úrovně, vycházíme ze strukturálních schémat,

- velký význam má věk osmi let zejména v oblasti schopnosti zobrazovací,
- v období pubescentů a prepubescentů se doporučuje využívat téma kresby stromu. V tomto období mohou nastat rozpaky při kresbě lidské postavy,
- zaměřujeme se na: proporce, dvojdímní znázornění, detaily a zvýrazněním,
- chápeme kresbu jako produkt činnosti zejména multidímní,
- projektivní intepretací si ověřujeme rozhovory s rodiči a konfrontací dalších zkoušek,
- ukazatel rozumového vývoje je kresba méně vhodná s přibývajícím věkem dítěte,
- kresbu se doporučuje posuzovat pro výzkumné účely dvěma posuzovateli,
- kresba je indikátem tvořivých schopností, doporučuje sledovat prvky plastičnosti, vyvažování, originalnosti, dynamičnosti.

„Výsledky výtvarné práce dokládají ve svém celku dlouhodobý psychický i výtvarný vývoj dítěte.“ Šašinková, Uždil (1983, s. 147)

Diagnostika kresby nám také může vypovědět o výtvarném typu dítěte, který je extravertní nebo introvertní. Extravertní typ zobrazuje věci naznačením částí důležitých i méně důležitých, následně pak dochází i pravdivému zobrazování barevnosti. Kresba je věcně správná. Tento typ se vyskytuje častěji u chlapců. Introvertní typ do kresby promítá zážitek a emoční charakter. Při kresbě tohoto typu již není tolik důležitá reálná barevnost, detaily, objektivní vzhled věcí. V kresbě je znatelná větší barevnost. Tento typ je více zastoupení dívkami. Šašinková, Uždil (1983, s. 53)

2.1 BARVY V DĚTSKÉ KRESBĚ

Použití barvy a výběru je přikládána určitá psychologická hodnota, současně je nutné zohlednit věk dítěte. V případě nepřítomnosti barevnosti kresby je možno vnímat citovou prázdnotu, asociální tendence. Děti sociálně stabilní používají při kresbě čtyři až šest barev. Děti introvertní se naopak rozhodnou při kresbě pro jednu až dvě barvy a to pro například pro zelenou nebo modrou, černou nebo fialovou, šedivou. Při interpretaci symboliky barev zvažujeme a přihlížíme k faktorům, kterými jsou móda, kulturní vlivy, formy a linie. Davido (2001, s. 38)

V kresbě dětí ve věku sedmi a osmi let je typická tendence k barevné samoúčelnosti. Ve věku jedenácti a dvanácti let je barva používána jako dynamika děje, naopak čtrnáctileté a patnáctileté děti již zjemňují barevné plochy a nastává tlumení jejich barevného vyjádření. Švancara a kol. (1980, s 214)

Ve věku do deseti let chlapci upřednostňují červenou, žlutou a modrou barvu, děvčata fialovou, červenou modrou a žlutou. Výběr barvy ovlivňuje nálada, barvy stěn v místnosti a její osvětlení. Děti od sedmi do devíti let objevují souvislost mezi objektem a barvou, často pro tytéž objekty opakují stejné barvu. Dochází k individuálnímu spojování barev na základě vlastních zkušeností. V tomto období jsou schopny tvořit barevné odstíny například k rozlišení listů na stromech a trávě. Šicková (2002, s. 121)

Kvalitativními interpretacemi barvy se zabývalo mnoho odborníků. Mezi tyto badatele patřil GM. Furth, M. Lüscher, K.Machoverová, K. Shaie a I. Heiss. Poukazovali na to, že barva symbolizuje náladu, pocit nebo důraz o obrazu. Všimát si, kde je barva na stránce použita a v jaké intenzitě. Hardin a Peterson (2002 s. 37)

„Ze všeho co víme o barevném vidění, o emocionálních vztazích k barvě a o tom, jak dítě barvy používá, můžeme usuzovat na velmi hluboké souvislosti „barevné řeči“ dítěte s jeho individuální psychikou.“ Šašinková, Uždil (1983, s. 46)

Symboliku barev Davido (2001, s. 37) uvádí takto:

- **Červená** – před šestým rokem dítě používá výhradně tuto barvu. Po tomto období už je ukazatelem nedostatečné kontroly emocí a tendencí k agresivitě. Děti nemocné používají méně sytý odstín.
- **Modrá** – používání modré barvy odpovídá dobře adaptovaném dítěti. Výhradní používání modré vypovídá o výraznější sebekontrolě. Modrá zastupuje hnědou, když chce dítě zůstat „miminkem“.
- **Zelená** – je odrazem sociálních vztahů. Používání je shodné jako u modré barvy.
- **Žlutá** – bývá používána v kombinaci s červenou. Vyskytuje se u dětí s větší závislostí na dospělém.
- **Fialová** – je symbolem neklidu a může vypovídat o úzkosti. V období adaptace je více využívána, může se vedle ní objevit zelená.
- **Hnědá** – odráží špatnou sociální a rodinnou adaptovanost. Tuto regresivní barvu si vybírající více děti umíněné.
- **Černá** – objevuje se v každém věku, je projevem určitého stupně úzkosti. Vypovídá o zvláštностech v období puberty, kdy je symbolem ostychu a nepřístupnosti při vyjadřování citů. Je příznačná pro bohatý vnitřní život.

Barva je pro děti představitelem specifických obsahů. Jde především o emocionální vztah a vypovídá o jeho individuální psychice. Naopak jsou určité věci od narození spojeny s konkrétní barvou. Mezi obsahem zobrazení, tvarem, barvou existuje stabilita. Šašinková, Uždil (1983, s. 46)

Jak dítě barvy používá v kresbě nazýváme „barevnou řečí“. Výtvořiny dětí v předškolním věku se od sebe zřetelně liší. Děti v kresbě uchovávají osobitý tón barevnosti. Od narození máme každý své „barevné cítění“. Uždil (2002, s. 57)

2.2 ZOBRAZENÍ OSOB V DĚTSKÉ KRESBĚ

„Při interpretaci kresby je třeba přihlížet k pozitivním znakům a k příběhům, které dítě při kreslení vypráví, ale i ke znakům negativním, tedy k tomu, co dítě opomene nakreslit, nebo k části kresby, kterou vynechá.“ (Davido 2008, s. 50)

Symboliku můžeme najít i v zobrazování postav, kdy postavy dovedou vypovědět více o dítěti, autorovi kresby, než ostatní symboly, které se objevují v kresbě. V kresbě bývá promítnuta celá osobnost, autor kreslí sám sebe. Ostatní postavy se mohou vyskytovat v různých podobách.

Důležitým prvkem postavy je obličej. Malé děti kreslí hlavu větších proporcí. U starších dětí je již toto patologickým příznakem. Kresba malé hlavy naopak signalizuje depresi, pocit méněcennosti. Davido (2008, s. 54)

Podle velikosti kresby lze usuzovat, jaký význam pro dítě má. Malá postava v kresbě může značit míru sebevědomí kreslené postavy – člověka z pohledu dítěte. Kresby nápadně malé mohou vypovídat o pocitu méněcennosti a nedostačivosti. Naopak kresba vysoké postavy je symbolem ukázat svou snahu uplatnění.

Kresba postav, které vypadají naprosto stejně, je signálem o méně vyvinutých kreslířských dovednostech, nebo jde o nezájem spolupracovat při kresebném testu. Novák (2004, s. 12)

V období mezi pátým a šestým rokem dítě postavu obléká do oděvů. Tímto postava dostává různé podoby, vystihuje co je pro autora zajímavé, nebo co ho naopak trápí. Nejčastěji zobrazovanými postavami jsou námořník, kovboj, policista, klaun, stařec.

- **Námořník** se nejvíce objevuje v kresbě u dětí šťastných a spokojených. Je symbolem odpoutat se od skutečnosti, cestovat, objevovat. Bývá znakem špatné adaptovanosti.
- **Kovboj** vyjadřuje agresivitu. Dítě tímto symbolem zobrazuje touhu být silný a velký. Odráží nejistotu a úzkost.
- **Policista** je zástupcem agresivní postavy. Je znakem asociálních tendencí. Zobrazením z profilu vyzvedává nesympatické stránky.

- **Klaun** je vyhledávaná postava zobrazovaná v kresbě. Děti takto kreslí samy sebe. Zobrazuje sklony k depresím a problém adaptovat se na systém školy.
- **Stařec** se objevuje v kresbách agresivních a asociálních dětí. Vyjadřuje nepřímé přiznání citů dcery k otci, které jsou agresivní. Chce se této osoby zbavit.
- **Zmrzačené postavy** jsou symbolem pro postavu člověka, který je pro dítě nežádoucí. Dítě trestané z otcovy strany kopanci, nakreslí otce bez nohou. Davido (2008, s. 57)

Jednotlivé části postav jako je tváře, mohou prozradit náladu – úsměv, agresivitu či dominantnost postavy. Zobrazením postavy zepředu je vyjádření extroverze, naopak zobrazení z profilu je příznačné pro introverzi.

- **Hlava** bývá kreslena v přiměřené proporci. Sebevědomí, kontrola situace, vitalita je příznačná pro velké rozměry hlavy.
- **Oči** vypovídající o introverzi jsou kresleny zavřené, extravert má oči otevřené. Chybějící oči jsou náznakem ztráty kontaktu. Naopak velké oči nám signalizují vztahovačnost nebo i hysteroidní rysy.
- **Nos** je při zdůraznění symbolem falickým, velký nos je známkou sebejistoty. Chybějící nos vyjadřuje tajnůstkářství, uzavřenost.
- **Ústa** jsou symbolem komunikace, jídla ale i erotiky.
- **Uši** kresleny nápadné a zdůrazněné jsou symbolem choulostivosti na kritiku, vztahovačnosti a tajnůstkářství.
- **Ruce** a jejich vynechání je chápáno jako pocity viny. Je možné i uvažovat o problémech ve vztahu k druhým lidem. Ruce za zády jsou symbolem pro odmítnutí kontaktu nebo odstup. Překřížené ruce jsou typické pro obranu a odstup.
- **Nohy** podle způsobu postavení vyjadřují sebejistotu nebo naopak nejistotu v sám sebe. Novák (2004, s. 13)

2.3 TESTY DĚTSKÉ KRESBY

Kresba je využívána k diagnostice schopností vizuálních, kognitivních schopností, sociálních vztahů, ke zjištění psychického vývoje, úrovně motoriky, senzomotorické koordinace, pro diagnostiku psychických procesů a testů inteligence. Kresebné testy patří k nejoblíbenějším a nejvyužívanějším v psychodiagnostice dětí. Je doporučováno sledovat vznik kresby. K interpretaci kresby je třeba zkušenosti a znalosti a brát na zřetel, že obrázek dítěte může ovlivnit mnoho faktorů. Je vhodné dítě motivovat, což může velký vliv na výsledek kresby.

Hodnocení kresby lidské postavy vytvořila již v roce F. Goodenoughová, jejím východiskem byl předpoklad, že kresba se vyvíjí a v průběhu vývoje dochází k rozvoji detailů a její správnost. V osmdesátých letech dochází ke standardizaci testů kresby lidské postavy pro věkovou kategorii od tří a půl roku do jedenácti let. Je hodnoceno hledisko formální a obsahové. Hledisko obsahové posuzuje počet detailů a jejich kvalitu. Formální hodnocení sleduje téma a jeho zpracování jako je například symetrie pravé a levé části těla, dvojdimenzionální provedení, vzájemné proporce. Farková, Trpišovská, Vacínová (2008, s. 82)

„Dětské kresby umožňují diagnostickou intervenci, kterou lze snadno a s minimálními náklady uskutečnit ve škole, v nemocnici či zdravotnickém zařízení, kde se léčí traumatizované děti.“ Hardin, Peterson (2002, s. 18)

Psychologové kresbu analyzují z pohledu citového projevu života dítěte, jeho aktivity a prožitků, vitality a rozvíjejí diagnostiku projektivní. Přístup pedagogický se zaměřuje na rozvíjení kresby dítěte, jeho kreativity. Zelinková (2011, s. 56)

- **Jiráskův test školní zralosti**

Známým testem je Jiráskův test školní zralosti, jehož součástí je kresba lidské postavy. Má význam orientační. Úkolem je nakreslit mužskou postavu a její splnění je hodnocené z hlediska obecné inteligence a vývojové úrovně. Postava má mít trup, hlavu, končetiny, kdy hlava s trupem má být spojena a hlava nemá být větší než trup.

Paže je ukončeny rukou s pěti prsty. Hlava má základní detaily, jako jsou vlasy, uši, nos, ústa. Postava má správné proporce. Farková, Trpišovská, Vacínová (2008, s. 85)

- **Nakresli osobu, která trhá jablko ze stromu**

Test vytvořila americká arteterapeutka v roce 2000. Test je kreslen na formát A4 pastelkami dvanácti barev. Hodnotí se tyto kritéria: úroveň nakreslené postavy, logika, barvy, využití prostoru, vložená energie, integraci obrázku. Celkem je hodnoceno čtrnáct kritérií v bodové škále od nula do pěti bodů podle vlastního úsudku arteterapeuta. Šicková (2002, s. 107)

- **Kresba začarované rodiny**

Tento test je zahájen kresbou na téma: Naše rodina. Po ukončení kresby je instrukce otočit papír na druhou stranu. Rodinu má pak dítě nakreslit tak, že je celá začarována do zvířat. Motivace je vedena na téma kouzelník, který všechny členy začaruje do zvířat, které je nevíce vystihují. Tento test považuje za významné, co je v kresbě ukryto a nedotčeno. Mužská nebo chlapecká zvířata jsou v začarované rodině znázorňovány jako pták, pes, medvěd, zajíc, ryba, žirafa, opice, myš, had, liška. Dívky užívají častěji pro vyobrazení kočku, psa, medvěda, slepice, veverku, slona labuť. Děti kreslí zejména běžná zvířata. Novák (2004, s. 17)

- **Test rodiny**

Test se skládá ze dvou částí. První zadání je na téma nakreslit „rodinu“. Po ukončení požádá testující, aby dítě nakreslilo „svou rodinu“. Do první kresby zpravidla nakreslí své představy a přání. U druhé kresby dochází k vyobrazení vztahů členů rodiny a jejich vazby. Jsou zde promítnuty city dítěte. Davido (2008, s. 60)

2.4 KRESBA POSTIŽENÝCH DĚTÍ

Děti kreslí rády, kresbou vyjadřují vnímání světa i děti postižené vnímají vlastním způsobem. Jsou ve své tvorbě omezeny svými možnostmi a toto má vliv na jejich kresebný výkon.

Jejich dispozice k výtvarné činnosti jsou individuální. Rozlišujeme příčiny postižení exogenní a endogenní, které jsou důležité při interpretaci kresby. Rozlišení těchto příčin je má zásadní význam.

- **Exogenní příčiny** mají původ v traumatech, které vznikla před narozením nebo po narození. Jedná se o komplikace, které musely být řešeny resuscitací novorozence. Dále zde nepříznivě mohou působit onemocnění v pozdějším věku, která jsou infekční, nebo zasáhnou centrální nervový systém a vzniknou percepčně motorické poruchy a psychomotorické poruchy.
- **Endogenní příčiny** jsou zastoupeny dědičnými nemocemi, které postihnou srdce, dýchací ústrojí, mozkové funkce a pohybový aparát. Davido (2008, s. 111)

Kresba dětí s poruchou pohybové soustavy

U těchto dětí je vývoj kresby závislý na obratnosti ruky a úrovni jemné motoriky. Současně se zlepšením hybnosti ruky, obratnosti a pohybů prstů se také vyvíjí ve své kvalitě i kresba. Pipeková (1998, s. 44)

Děti často na počátku odmítají kreslit samo sebe, znázornit své tělo. V další fázi přijímá sebe samo, přijme svůj handicap a jeho obrázky se vyvíjejí jako u ostatních dětí. Davido (2008, s. 115)

Kresba duševně postiženého dítěte

Kresba psychotického dítěte má charakteristické znaky jako jsou spirály, pavoučí vlákna, žebříky, schodiště a ploty či čáry podobné kolejím. Předměty kreslí vedle sebe, které následně odděluje nebo obkresluje dokola. Témata kresby bývají agresivní. Nebývají nakreslena vícekrát stejně.

Kresba mentálně postiženého dítěte

Tyto kresby vypovídají o úrovni mentální retardace. Mentální retardace je stav, pro který je charakteristické snížení intelektových schopností. Tento stav je trvalý, částečně získaný nebo vrozený. Pipeková a kol. (1998, s. 171)

Psychický vývoj mentálně retardovaných dětí je pomalejší a jejich rozumové schopnosti nedosahují schopností běžné populace. V oblastech výtvarných dovedností nebo hudebních se ale mohou mnohdy vyrovnat. Zelinková (2011, s. 99)

Jejich grafický projev na velmi primitivní, na druhou stranu však může být harmonický. Rukopis bývá chudý, charakteristické znaky bývají mylné a nekompletní. Obrázky těchto dětí mohou mít znaky intelektuálního rozvoje. Kresba šestiletého dítěte se nepodá kresbě mentálně postiženého dítěte ve věku šesti let.

Kresba smyslově postiženého dítěte

Kresby dětí s vadou sluchu mnohdy odhalí intelektuální zaostávání a to může být jen zdánlivé. Jejich kresby připomínají patníky nebo zdi. Toto vystihuje jejich horší komunikace s okolním světem.

Nevidomé děti mívají potřebu kreslit. V tomto směru jde o uvolnění pudů, kdy vzniká čmáranice. V kresbě nehledáme žádný záměr. Barevnost a tvary jsou náhodné, jelikož je cílem kresby hra.

Děti se smyslovým postižením na obrázku zdůrazňují, co je jejich problém, co způsobuje jejich komunikační problém. Na obrázcích se vyskytují například obrovské oči v silných brýlích nebo malinké oči. Davido (2002, s. 114-119)

Výtvarný projev hraje důležitou roli u každého dítěte, je významný v celkovém psychomotorickém vývoji. Představivost, jemná motorika a psychika dítěte je malováním a kreslením rozvíjena. Děti s různými handicapami tak mohou svojí kresbou vyjádřit přání, emoce, myšlenky.

Kresba dítěte s lehkou mozkovou dysfunkcí

„Lehkou mozkovou dysfunkci chápeme jako syndrom odrážející příznaky mírných vývojových poruch vznikajících perinatálně, které se vytvářejí velmi pestrý klinický obraz. Svou mnohotvárností tvoří celou plynulou řadu stavů mezi dítětem a zdravým a těžce somaticky a psychicky postiženým.“ (Třesohlavá 1983, s. 9)

Jirásek popisuje kresbu dětí s lehkou mozkovou dysfunkcí jako statisticky významně horší. Nejvýraznější znaky, které jsou pro tyto kresby charakteristické, uvádí tři: hrubá proporcionalita, kresba složená s geometrických tvarů, asymetričnost kresby. (Třesohlavá 1983, s. 67)

Třesohlavá (1983, s. 68) uvádí vyhodnocení kresby dětí s lehkou mozkovou dysfunkcí ve věku sedmi až jedenácti let, kdy byl použit test lidské postavy Goodenoughové. Výsledky byly vyhodnoceny a popsány tyto zvláštnosti kresby takto:

- jednotlivé části připojeny na špatném místě,
- podstatné detaily jsou opomenuty,
- části těla jsou primitivně zpracované,
- disproporce jednotlivých částí těla je nápadná,
- objevuje se stereotyp,
- používání geometrických tvarů,
- vyčmáráání detailu,
- členění plochy je s obtížemi,
- poloha postavy v prostoru je nápadná.

„Děti kreslí v každém kulturním prostředí, a už tužkou na papír, nebo klacíkem do písku. Kreslí to, co je pro ně důležité: lidi, obydlí, stromy a zvířata. Jsou spontánní a ovládají se tolik jako dospělí. Dítě může mít problémy s mluvením a přímo na kreslí to, co je blízko k pravdě.“ Hardin a Peterson (2002, s. 15)

PRAKTICKÁ ČÁST

3 VÝMEZENÍ CÍLE

Cílem této bakalářské práce je průzkum vývoje kresby zejména v předškolním věku, kdy je vývoj nejdynamičtější. Sledovat, zda dosáhnou děti ve věku tří a šesti let očekávaného standartu v kresbě lidské postavy. Dále pak, zda kresba může svým zobrazením odhalit problémy sociální, zdravotní, rodinné nebo vývojové zvláštnosti.

Východiskem bakalářské práce bylo monitorování vývoje kresby lidské postavy jednotlivých dětí ve věkové skupině tří a pěti let. Téma kresby bylo „moje maminka“. Toto téma je pro děti přirozené, blízké a citově podbarvené. Děti tříleté by měli v lidské postavě kreslit vývojové stadium hlavonožce, který je zobrazován v období prvotního obrysu. Lidská postava je kreslena jako hlava s ústy, nosem a zobrazenými očima, ke kterým jsou připojeny nohy. Děti pětileté ve své kresbě lidské postavy v období realistické kresby by měly zobrazovat postavu s detaily, kdy je členění zřetelné, rozdvojuje se obrus rukou i nohou.

Dětská kresba také může odrážet a odhalit zdravotní potíže dětí, případně jejich sociální problémy v rodině ale i jejich vývojové zvláštnosti, což je dalším tématem šetření v kresbě dětí v této bakalářské práci.

Tento vývoj byl sledován v průběhu jednoho školního roku, v období deseti měsíců. První skupina dětí byla ve věku tří let v počtu pěti dětí. Druhá skupina byla ve věku pěti, také v počtu pěti dětí. Obě skupiny dětí neměly s kresbou problém. Prostředí třídy, ve kterém děti pracovaly, znají a byly tak přirozené bez okolních působení negativních vlivů prostředí.

V průběhu šetření byl pokaždé dodržován stejný metodologický postup, který měl za úkol zajistit stejné podmínky pro všechny děti.

Formát papíru pro kresby byl vždy ve velikosti A4. Děti měli volbu z pastelek trojhranného programu o barevné škále dvaceti čtyř barev. Děti pracovaly samostatně, vždy pouze jedno u stolečku. Na kresbu měly děti neomezený čas, tak aby zvládly dle svých schopností obrázek nakreslit a dokončit. Jedním z důvodů neomezeného času bylo i zamezit stresu z nedostatku času, který by mohl mít vliv na kvalitu obrázku.

4 STANOVENÍ HYPOTÉZ

Cílem průzkumu v této práci je sledovat vývoj dětské kresby u dětí předškolního věku, a zda dosáhnou očekávaného stádia kresby v určité věkové skupině. Dále pak sledování prvků v kresbě, které mohou vypovídat o individualitách dětí. Hypotézy byly vyvozovány z teoretických poznatků z ontogeneze výtvarného projevu dětí, který je uváděn v teoretické části. Poznatky jsou uváděny na základě studie odborné literatury zabývající se touto oblastí.

Kresba dětí mnoho vypovídá o jejich vývoji v mnoha oblastech. Je prostředkem sebevyjádření. Kresba zachycuje tyto změny. Každá kresba má individuální rozdíly, znázorňuje osobnost dítěte, je charakteristická svým obsahem.

V průběhu jednoho školního byly shromažďovány soubory obrázků od vybrané skupiny dětí, dětí ve věku tří a pěti let. V tomto věku nebývá kresba nijak omezena. Kresba lidské postavy je na základě zkušenosti a pozorování lidí kolem sebe, kreslí optické vjemy.

Ve věku tří let dochází k prvnímu zobrazení lidské postavy, je to začátek vývoje v kresbě lidské postavy. Tělo i hlava je zobrazeno jedním oválem, čtyři připojené čáry znázorňují ruce a nohy. Na obličejí kreslí, co je z jeho pohledu nejdůležitější.

Ve věku pěti let je kresba podle představy – realistická, nastává zobrazení emoční důležitosti. Děti zobrazují trup jako ovál nebo trojúhelník, krk ještě nebývá zobrazován.

Z analýzy produktů získaných pro tento průzkum jsem vycházela. Téma kresby bylo jednotné pro obě věkové skupiny: „moje maminka“.

Vzhledem k obsahu a zaměření bakalářské práce byly zvoleny tyto hypotézy.

Hypotéza č. 1: Kresby dětí budou vykazovat znaky odpovídající vývojovému stádiu ve věku tří a pěti let.

Hypotéza č. 2: Diagnostika dětské kresby pomůže odhalit zdravotní stav dítěte, sociální situaci v rodině, vývojové zvláštnosti.

5 METODOLOGIE A ČASOVÁ ORGANIZACE

PODLE FÁZÍ

Pro šetření v této práci byla použita metoda kresby. Jedná se o průzkum jednotlivých kreseb dětí v jejich vývoji v průběhu jednoho školního roku od září 2014 do června 2015. Jednotlivé kresby byly s dětmi realizovány vždy v intervalu 2,5 měsíce. Výzkumný vzorek tvoří 10 dětí ze dvou věkových skupin.

První fází výzkumu bylo zvolení tématu kresby, které by bylo pro děti vhodné pro věkové skupiny tří a pěti let. Jelikož cílovou skupinou se staly děti předškolního věku, bylo zvolené téma: moje maminka. Toto téma kresby odpovídalo požadavkům sledovat vývoj lidské postavy.

Děti byly při každé fázi průzkumu slovně informovány. Téma kresby bylo zadáváno vždy naprosto stejně. Slovní instrukce zněla: „*Nakresli svoji maminku, jak nejlépe umíš.*“ V případě pohybností dětí možno dále děti vést instrukcí: „*Nakresli svoji maminku jak ty sám (a) chceš. Nakresli svoji maminku, jak se nejvíc líbí tobě.*“ Děti měly stejné podmínky, s dětmi bylo pracováno individuálně. Dobu trvání kresby si děti určovaly samy podle svého tempa. Po dokončení každé kresby, byl z druhé strany zaznamenán datum a věk dítěte v době šetření. V příloze jsou tyto kresby zařazeny do deseti sérií, každá série obsahuje čtyři kresby.

Při kresbě jednotlivých obrázků dětí byla pozornost zaměřena na to, zda děti mají o kresbu zájem, jsou samostatné, zda potřebují podporu ve formě slovní instrukce. Při kresbě bylo dále sledován úchop psacího náčiní a jakou rukou kreslí. Dále pak, jaký je tlak na tužku při kresbě a barevnost kresby, zaplnění plochy. Kresby dětí byly sestaveny do prezentace, aby bylo možno sledovat vývoj jednotlivých dětí. Ke každé kazuistické studii je vždy řazena kresba z posledního stádia, které je významná při závěrečném šetření. K této kresbě byla vždy přiřazena tabulka s aktuálním věkem dítěte v době kresby.

Pro dosažení cílů této bakalářské byly voleny tyto metody: individuální pozorování dětí, volný (nestandardizovaný) rozhovor s dětmi a jejich rodiči, analýza produktů žákových činností (kresby dětí), kazuistika.

6 CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO VZORKU

Průzkum byl realizován v mateřské škole, kde autorka pracuje jako učitelka. Výběr dětí probíhal tak, aby splňoval kritéria průzkumu. Spolupráce s dětmi byla přirozená, průzkum probíhal v prostředí dětem dobře známém. Děti pracovaly vždy individuálně. Toto bylo záměrem, aby děti od sebe „neopisovaly“. V průběhu kresby byly děti sledovány, jak přistupují k tématu kresby, jaký mají zájem. Dále byla pozornost zaměřena na to, jak dítě drží psací náčiní a na jeho slovní doprovod při kresbě.

Výzkumný vzorek v této bakalářské práci zastupuje skupina deseti dětí. V každé skupině jsou tři chlapci a dvě děvčata. Skupiny jsou rozděleny podle věku dětí, na tříleté a pětileté.

V tomto průzkumu byly použity metoda záměrného výběru. Byli vybráni účastníci, kteří splňují určité kritérium, jsou vhodní a ochotni spolupracovat.

Pro výběr dětí do byla stanoveno tyto kritéria:

- pět dětí je ve věku tří let
- pět je ve věku pěti let
- dítě je schopné účastnit se průzkumu

Tabulka 3: Zkoumaný vzorek

Věkové rozložení dětí ve výzkumné vzorku
Děti tříleté: 2 chlapci, 3 dívky
Děti pětileté: 2 chlapci, 3 dívky
Celkem ve výzkumném vzorku: 10 dětí

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

7 KAZUISTICKÉ STUDIE

Tato část práce obsahuje deset základních kazuistik zpracované a zaměřené na problematiku této práce, což je vývoj dětské kresby v předškolním věku. Kazuistické studie dětí jsou rozděleny na dvě části. První část popisuje základní rodinnou anamnézu. Dále je v charakteristice uváděn vývoj dítěte především z prostředí mateřské školy. Následně je ke kazuistice vložen vždy obrázek, který v době průzkumu vznikl jako poslední.

Údaj o věku dítěte v době kresby byl zaznamenáván do tabulky. Jeho označení je následně popsáno. V tomto průzkumu byly děti označeny takto A3-ch/1., B6-d/2. První písmeno označuje dítě samotné, písmeno je „ch“ označení pro chlapce, písmeno „d“ je označení dívky. Další číslo v pořadí za označením dívky nebo chlapce označuje věk dítěte. Pořadové číslo je pořadí obrázku, jak byl kreslen v časovém harmonogramu. Označení A3 – ch/ 1. je chlapec ve věku tří let a první kresba v sérii.

Kazuistiky byly zpracovány na základě přímé pedagogické práce s těmito dětmi. Jsou zde uváděny informace, které jsou nezakreslené. Popisují konkrétní dítě zařazené do průzkumu. Charakterizují především určitou vývojovou fází, popisují aktuální stav a shromažďují základní informace. Tyto získané informace jsou použité pouze pro tuto bakalářskou práci.

Kazuistiky jsou vypracovány v jednotném stylu pro přehlednost a možnost porovnání. Popisují konkrétní případy. Toto vše nám má umožnit zjistit a vystihnout souvislosti a lépe vnímat celý případ. Dětem kresba jako metoda zkoušky nepřipomíná, situace je pro ně hrou a přirozenou činností.

Označení jednotlivých dětí zařazených do tohoto průzkumu:

- A3-ch, B3-d, C3-d, D3-ch, Ed-3,
- F5-ch, G5-d, H5-ch, CH5-d, I5-d.

„Hodnocení kresebných výtvorů dětí by mělo být šetrné a motivující dítě k dalšímu výkonu. Nikdy bychom neměli bez toho, aniž bychom s dítětem pohovořili o jeho kresbě, výtvor kritizovat nebo přímo odmítnout.“ Přinosilová (2007, s. 120)

Kazuistika č. 1

Datum narození: 09/2011

A3-ch

Rodinná anamnéza

Chlapec pochází z úplné rodiny. Má o čtyři roky starší sestru, která chodí do 1. třídy. Narozen po termínu, porod vyvolán. Rodiče s chlapce cvičili Vojtovu metodu po dobu jednoho roku. Oba rodiče jsou komunikativní. S mateřskou školou spolupracují, mají zájem o své dítě. Účastní se aktivit v mateřské škole.

Charakteristika dítěte

Adaptace na prostředí mateřské školy byla pomalejší. Chlapec více ulpíval na rodičích, zejména na matce. Tato situace v průběhu docházky zlepšila. Zpočátku si hrál spíše sám a to zejména kvůli problému komunikace. S odstupem času dále pak při hrách vyhledává menší skupiny dětí.

Jeho výslovnost a slovní zásoba byla na úrovni dvou letého dítěte. Věci kolem sebe nedokáže dostatečně pojmenovat, má problém s vyjadřováním svých potřeb, přání a prožitků. Rozumí slyšenému, snaží se domlouvat gesty. Jeho slovní zásoba se postupně po krocích rozvíjí. V sebeobsluze je samostatný. Při didaktických a řízených činnostech bývá nesoustředěný a nepozorný. Na doporučení rodiče navštívili odborného lékaře – klinického psychologa. Byla diagnostikována vývojová dysfázie. Dochází s rodiči do logopedické poradny. Pokud se mu dostane pochvaly, učí se dál s chutí.

Tabulka 4: Věk dítěte v době kreseb

A3-ch	3,0	3,3	3,6	3,9
--------------	-----	-----	-----	-----

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Obrázek 4: Moje maminka A3-ch/4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Kazuistika č. 2

Datum narození: 08/2011

B3-d

Rodinná anamnéza

Dívka pochází z úplné rodiny. Má staršího bratra, který navštěvuje také mateřskou školu, je o 3 roky starší, má odklad školní docházky. Narozena v termínu, bez komplikací. Sourozenecký vztah je přirozený. Oba rodiče se zapojovali aktivně do adaptace na začátku školního roku, jelikož byla adaptace náročnější.

Charakteristika

U dívky byla při nástupu do mateřské školy velká fixace na matku. S tím souviselo odmítání stravy v mateřské škole, projevy lítosti a plačtivosti. Situace se následně vyvíjela pozitivně, nyní je v kolektivu aktivní a kamarádká. Velký zájem projevuje o výtvarné činnosti a kreslení a didaktické činnosti.

Dále je třeba u této dívky rozvíjet správnou výslovnost. Na doporučení dochází do logopedické poradny. Hovoří ve vhodně formulovaných větách. Samostatně rozhoduje o svých činnostech. Umí si již vytvořit svůj názor. Vyhledává společnost dospělých, má ráda jejich pozornost. Procvičování grafomotorických prvků ji nedělá problémy, činnosti zvládá. Její výkon v oblasti jemné i hrubé motoriky odpovídá věku. V oblasti sebeobsluhy a hygienických návyků je samostatná.

Tabulka 5: Věk dítěte v době kreseb

B3-d	3,1	3,4	3,7	3,10
-------------	-----	-----	-----	------

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Obrázek 5: Moje maminka B3-d/4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Kazuistika č. 3

C-d3

Datum narození: 10/2011

Rodinná anamnéza

Pochází u úplné rodiny. Narozena v termínu, bez komplikací. Rodiče jsou oba pracovně vytížení, ale i přesto se snaží společně s dětmi trávit volný čas spolu. Má starší sestru o dva roky, která navštěvuje stejnou mateřskou školu, ale dochází do jiné třídy. O rodině mluví dívka velice hezky. Ke konci školního roku rodiče řešili intenzivně problém starší sestry týkající se odpočinku po obědě. Toto se odrazil v chování dívky, byla náladovější a lítostivější.

Charakteristika

Dívka je velmi komunikativní a sdílná, komunikační schopnosti jsou velmi dobře rozvinuté. Její zapojení do kolektivu a prostředí mateřské školy proběhlo bez problémů. Zvládá všechny nabízené aktivity. Její vystupování je přátelské, v kolektivu dětí je oblíbená. Má ráda společnost dětí i dospělých. Ochotně dětem pomáhá, dovede si všimnout jejich nedostatků a upozorňuje na ně.

V oblasti motoriky jemné a hrubé je na velmi dobré úrovni. Má elementární poznatky o světě lidí, kultury a světě. Hygienické návyky a sebeobsluhu zvládá zcela samostatně. Má ráda hudební činnosti, dobře si pamatuje texty písní a básniček. Napodobuje modely prosociálního chování. Plánuje své hry. Dovede dodržovat dohodnutá pravidla.

Tabulka 6: Věk dítěte v době kreseb

C-d3	2,9	3,1	3,4	3,7
-------------	-----	-----	-----	-----

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Obrázek 6: Moje maminka C3-d/4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Kazuistika č. 4

D3-ch

Datum narození: 10/2011

Rodinná anamnéza

Rodina úplná. Narozen v termínu, bez komplikací. Oba rodiče jsou zaměstnaní. Má staršího sourozence, sestru. Sestra navštěvuje také mateřskou školu, je šestiletá. Společně rodina podniká mnoho aktivit i s prarodiči. Rodiče mají zájem o spolupráci s mateřskou školou. Chlapec má svou rodinu rád. Vypráví často o zážitcích.

Charakteristika

Adaptace a nástup do mateřské školy byla náročnější z důvodu fixace na matku. Z toho důvodu býval chlapec lítostivější. Činnosti z oblasti sebeobsluhy nezvládá, potřebuje pomoc s oblékáním i osobní hygienou. Didaktické činnosti odpovídající jeho věkově skupině jsou pro něj problém. Nezvládá splnit zadaný úkol, zaujme ho cokoliv jiného. Při řízených činnostech je nepozorný. Celkově je chlapec na nižší úrovni, jeho zlepšení v průběhu roku není tolik zřetelné.

Oblast jemné i hrubé motoriky je třeba rozvíjet. Zejména oblast grafomotoriky, držení psacího náčiní. Nápodoba jednoduchého pohybu je pro něj náročná. Komunikaci s dospělým nevyhledává. Je stydlivý, naopak v kolektivu dětí je přirozený. Spíše se podřizuje potřebám skupiny dětí. Hovoří v jednoduchých větách. Je obezřetný při setkání s cizími lidmi.

Tabulka 7: Věk dítěte v době kreseb

D3-ch	2,9	3,1	3,4	3,7
--------------	-----	-----	-----	-----

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Obrázek 7: Moje maminka D3-ch/4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Kazuistika č. 5

E3-d

Datum narození: 9/2011

Rodinná anamnéza

Pochází z neúplné rodiny, je v péči matky. Narozen v termínu, bez komplikací. Rodiče procházeli rozvodovým řízením, což se odráželo především ve spolupráci matky s mateřskou školou. Dívka toto citlivě vnímala. Matka je pracovně velmi zatížená, dívka proto pobývá v mateřské škole většinu času. Má staršího bratra, který chodí do 1. třídy po odkladu školní docházky. Dle vyprávění dívky jsou doma často sourozenecké problémy. Komunikace s matkou je nyní standartní.

Charakteristika

Dívka nastoupila do mateřské školy v pozdějším termínu, což bylo pro ni v určitém směru zatěžující. Začlenění však díky své komunikativnosti a samostatnosti zvládla. Větší kolektiv dětí ale nevyhledává. Do aktivit se zapojuje s dopomocí dospělého. Dovede projevovat dětským způsobem radost. Napodobuje modely prosociálního chování. Dokáže nabídnout pomoc. Zajímá se o druhé.

Na svůj věk má slovní zásobu bohatou. Má v oblíbené pohybové aktivity. Při motorických činnostech je spontánní. Umí věci kolem sebe dobře popsat a zvládne vyprávět samostatně příběh. Ráda se dovídá poznatky, je zvědavá, zkouší nové aktivity. Učí se s chutí. Často klade otázky a hledá na ně odpovědi. Její pozornost je však brzo rozptýlená, na základě tohoto nedokáže dokončit mnoho aktivit. Při kolektivních, didaktických a řízených činnostech je nesoustředěná.

Tabulka 8: Věk dítěte v době kreseb

E3-d	3,0	3,3	3,6	3,9
-------------	-----	-----	-----	-----

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Obrázek 8: Moje maminka E3-d/4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Kazuistika č. 6

F6-ch

Datum narození: 9/2009

Rodinná anamnéza

Pochází z úplné rodiny, kdy je ve společné domácnosti i babička. Narozen v termínu, porod císařským řezem. Otec i matka jsou pracovně vytíženi, přesto mají zájem o dění v mateřské škole. Má mladšího sourozence o tři roky, sestru. Jejich vztah je pěkný a přirozený. Chlapec rád vypráví o zážitcích s rodinou.

Charakteristika

Adaptace na prostředí mateřské školy proběhala velice dobře. Chlapec byl na vstup z domova dobře připravený, běžným postupem si zvykl na odloučení od matky. Slovní zásoba je velmi dobrá. Je velice zvědavý. Jeho aktivity jsou impulzivní, což se odráží v jeho výkonech, potřebuje na dokončení mnohem více času. Tempo v oblasti sebeobsluhy a jídla je pomalé. Potřebuje mnohem více času než vrstevníci ve třídě, toto ho však u něj nezpůsobuje stres.

Jeho řeč je na očekávané úrovni, hovoří vhodně a plynule. Dokáže se v kolektivu dětí prosadit i podřídít. Problémy, na které stačí, je schopný vyřešit. Bojí se chybovat. V kolektivu dětí je oblíbený pro svou komunikativnost a přátelské vystupování. Dovednosti související se vstupem do školy ještě nedosáhly očekávaného výkonu. Logické postupy mu dělají problémy, početní představy jsou na nižší úrovni.

Tabulka 9: Věk dítěte v době kreseb

F5-ch	5,0	5,3	5,6	5,9
--------------	-----	-----	-----	-----

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Obrázek 9: Moje maminka F5-ch/4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Kazuistika č. 7

G5-d

Datum narození: 7/2009

Rodinná anamnéza

Pochází z neúplné rodiny. Dívka je svěřena do péče matky. Má mladší setru ve věku tři let, která nastoupila také do stejné mateřské školy. Matka se snaží v rámci svých možností se školou spolupracovat. O prospívání dcery však nejeví zájem. Rodinné prostředí je méně podnětné pro rozvoj dětí. Toto vyplývá z vyprávění dívky o náplni činností v rodině. Dívka často vypráví.

Charakteristika

Adaptace a nástup do mateřské školy proběhl bez problémů. Je společenská, její vztahy s dětmi jsou přátelské a bezproblémové. Do mateřské školy dochází velmi nepravidelně z důvodu častých nemocí. Jejím charakteristickým projevem je hlučnost a neukázněnost. Ráda zkouší nové činnosti, než však zvládne správnou posloupnost, je třeba postup několikrát opakovat. Nedovede postupovat podle instrukcí. Její komunikativní dovednosti nejsou ještě zcela vyzrálé. Řeší pouze problémy, na které sama stačí. V běžných situacích dovede mluvit bez zábran. Potřebuje podporu při didaktických činnostech a grafomotorice. Často chybuje díky rozptýlené pozornosti a roztržitosti.

Tabulka 10: Věk dítěte v době kreseb

G5-d	5,2	5,5	5,8	5,11
-------------	-----	-----	-----	------

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Obrázek 10: Moje maminka G5-d/4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Kazuistika č. 8

H5-ch

Datum narození: 9/2009

Rodinná anamnéza

Na počátku průzkumného období chlapec pocházel z úplné rodiny. V průběhu šetření však došlo ke změně. Rodiče jsou v rozvodovém řízení. Chlapec je nyní v péči matky. Má o 5 let starší sestru, která navštěvuje základní školu. Tato situace se odráží v chování a prožívání chlapce. Při příchodu do mateřské školy je lítostivý, nezvládá loučení s rodiči, pláče. Narozen v termínu, bez komplikací.

Charakteristika

Adaptace na prostředí a kolektiv v mateřské škole byla náročnější. Je velice fixovaný na matku. Matka musela zpočátku pobývat s chlapcem ve třídě, aby adaptace probíhala pozitivně. Zapojení do kolektivu v průběhu jednoho měsíce zvládnul.

Chlapec je tichý, v kolektivu dětí se příliš neprojevuje. Komunikaci s dospělým zvládá bez zábran, jeho reakce jsou přiměřené věku. V oblasti jemné i hrubé motoriky jsou výkony odpovídající. Didaktické a řízené činnosti jsou pro něj přínosné, dovede projevit radost za zvládnutí zadaného úkolu. Všimá si souvislostí. Učí se spontánně.

S vývojem situace v rodině se však začaly u chlapce objevovat známky agresivity vůči ostatním dětem, zejména při hře. Snaží se prosadit a podřídit si děti.

Tabulka 11: Věk dítěte v době kreseb

H5-ch	5,0	5,3	5,6	5,9
--------------	-----	-----	-----	-----

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Obrázek 11: Moje maminka H5-ch/4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Kazuistika č. 9

Ch5-d

Datum narození: 10/2009

Rodinná anamnéza

Dívka pochází z úplné rodiny, kdy rodiče žijí spolu jako partneři. Většinu času o děti pečuje matka s babičkou, která se velmi aktivně zapojuje do péče o dívku. Otec je v péči a výchově o děti zdrženlivější. Dívka má sestru dvojče. Je narozena, tak jako sestra v dřívějším termínu, s porodní váhou 900g. Po narození byla dobu dvou měsíců hospitalizována v nemocnici. Následovala i nadále pokračuje intenzivní rehabilitace a sledování dětským lékařem. Rodina se zajímá o dění v mateřské škole a spolupracuje.

Charakteristika

Adaptace díky přítomnosti sestry, dvojčete probíhala v pořádku. Je velmi fixovaná na sestru, na matku tolik ne. Na svůj věk a tělesný vývoj je samostatná, v osobní hygieně je třeba ještě kontroly. Její koordinace pohybů je stále nevyvážená. To se odráží i v úrovni jemné i hrubé motoriky. To přináší nedostatky, které se projevují v mnoha aktivitách a činnostech. Často bývá přecitlivělá a plačtivá. Má svoje rituály, je puntičkářská a pedantská.

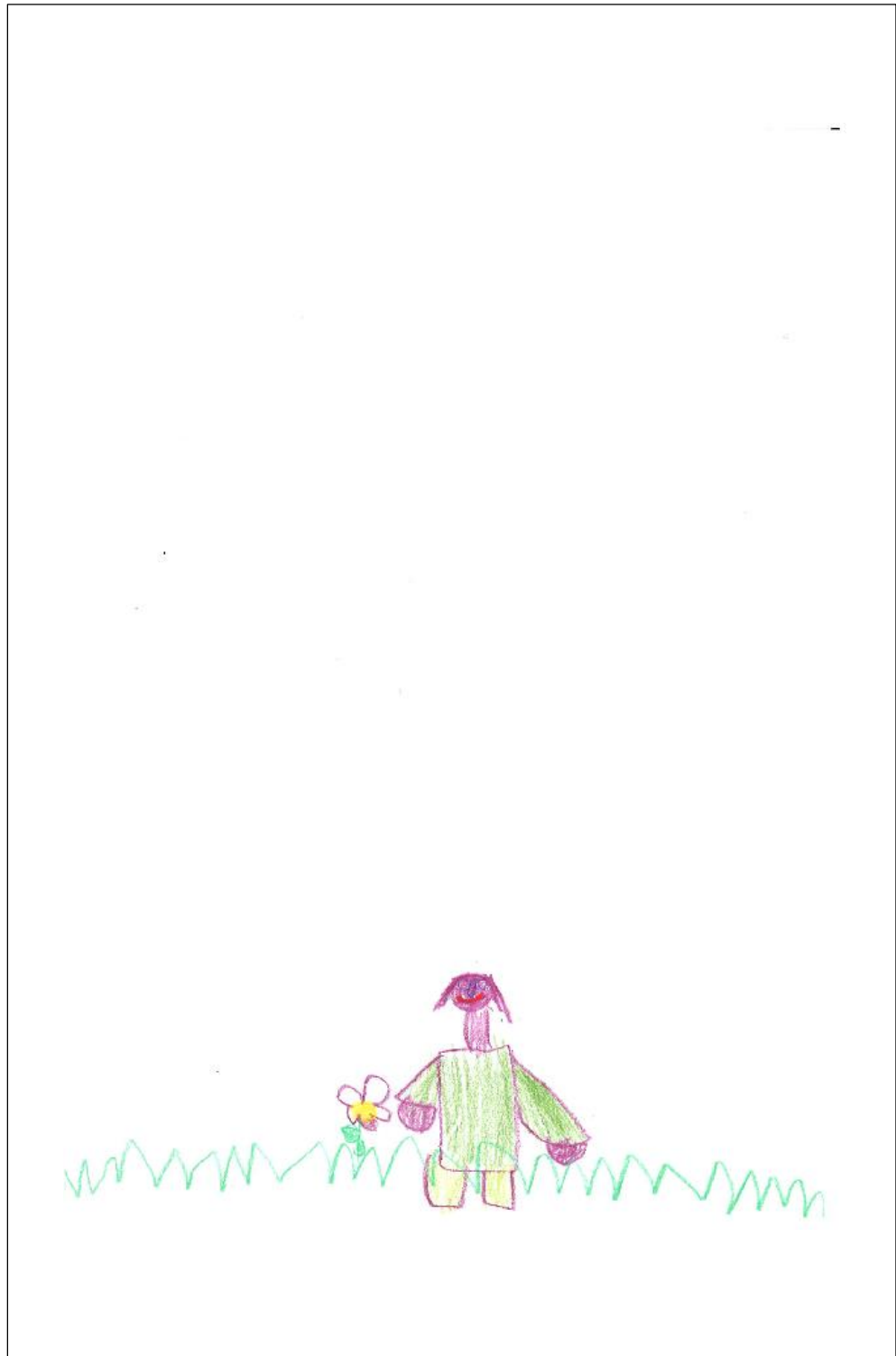
Komunikace a slovní zásoba jsou naopak vyvinuté velmi dobře. Domlouvá se slovy i gesty. Vzniklé konflikty se snaží řešit domluvou. Dovede jednat ohleduplně a citlivě. Zvládá základní společenské návyky. Dívka je bystrá, učí se s chutí. Dovede si všimnout souvislostí. K řešení náročnější situace, nebo nové, potřebuje podporu dospělého.

Tabulka 12: Věk dítěte v době kreseb

Ch5-d	4,9	5,2	5,5	5,7
--------------	-----	-----	-----	-----

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Obrázek 12: Moje maminka Ch5-d/4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Kazuistika č. 10

I5-d

Datum narození: 8/2009

Rodinná anamnéza

Dívka pochází z neúplné rodiny. Je v péči matky. Má sestru dvojče. Narozena v dřívějším termínu, o jeden měsíc. Následný vývoj byl přirozený. Matka je pracovně velmi vytížena, s péčí o děti pomáhá babička. Ze strany matky je zájem o spolupráci a řešení vzniklých situací. Respektuje doporučení, která přispívají k rozvoji dívky. Se sestrou má občas drobné konflikty.

Charakteristika

Dívka je ve svém chování impulzivní. Vyžaduje neustálou pozornost. Její výkyvy nálad jsou velmi intenzivní, od vzteku až po lítost, naopak se pak dostaví projev nenadálé radosti a přichylnosti. Projevy jsou velmi intenzivní. Je hlučná a urážlivá. Nezvládá svoje emoce. Objevují se častěji konflikty s dětmi, důvodem jsou projevy nálad. Činnostmi nabízených v průběhu dne se účastní pouze, pokud ji zaujmou. V sebeobsluze je velice rychlá, při vyrušení se však tempo tak zpomalí, že je problém aktivitu dokončit. Řeč je na obsahově dobré úrovni, výrazné nedostatky jsou ve výslovnosti. Komunikuje bez zábran. Naučila se hodnotit své výkony. Chápe, že konflikt lze řešit dohodu.

Ke konci období se začaly projevovat u této dívky záškuby hlavou na jednu stranu, měla problémy s orientací a ovládním pohybového aparátu. Matce byla doporučena lékařská kontrola. Následovalo vyšetření na neurologii. Momentálně je dívka po operaci nezhooubného nádoru na mozku, který se nezdařil celý odstranit z důvodu umístění v blízkosti pohybového centra. Nyní probíhá po operaci intenzivní rehabilitace.

Tabulka 13: Věk dítěte v době kreseb

I5-d	5,1	5,4		
------	-----	-----	--	--

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Obrázek 13: Moje maminka I5-d/4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

8 INTERPRETACE A DISKUZE VÝSLEDKŮ

V průběhu jednoho roku byly shromažďovány kresby dětí předškolního věku s jednotným tématem: Moje maminka. Tyto kresby byly seskupovány od září 2014 do června 2015, kdy byl sběr kreseb ukončen. Tato část se zabývá popisem těchto kreseb, jejich analýzou. Na základě analýzy těchto kreseb dospět k vyhodnocení hypotéz v bakalářské práci. Toto šetření by mělo ověřit, zda kresba odpovídá vývojovému stadiu lidské postavy odpovídající věkové skupiny. Dále pak analyzovat, zda dětská kresba pomůže odhalit zdravotní stav dítěte, sociální situaci v rodině, vývojové zvláštnosti.

Hypotéza č. 1: Kresby dětí budou vykazovat znaky odpovídající vývojovému stádiu ve věku tří a pěti let.

Při analyzování jednotlivých kreseb a jejich výsledků bylo zjištěno, že kresba děti se vyvíjela. Jednotlivé děti se nacházely na různé vývojové úrovni kresby. Přesto lze však konstatovat, že děti dosáhly očekávaného stadia kresby. Obrázky se lišily svou barevností, zpracováním detailů, využitím plochy papíru. Kresby vykazovaly charakteristické znaky, jež jsou pro období dětí ve věku tří a šesti let. Děti ve věku tří let kreslily lidskou postavu ve formě hlavonožce. Děti pětileté zobrazovaly lidskou postavu v realistickém zobrazení, podstadium postava – „se“ – standart. Tímto lze potvrdit hypotézu číslo jedna.

Hypotéza č. 2: Diagnostika dětské kresby pomůže odhalit zdravotní stav dítěte, sociální situaci v rodině, vývojové zvláštnosti.“

Všechny obrázky mají svůj osobitý charakter. Zachycují sebevyjádření autora. Kresby se vyvíjejí v souvislosti s rodinným zázemím, zdravotním problémem, specifickými vývojovými zvláštnostmi. Je odrazem psychické stránky dítěte. V kresbách dětí Ach-3, Cd-3, H6-ch, Ch6-d, I6-d byly identifikovány faktory, které symbolizují jednotlivé zvláštnosti. Konkrétně tyto kresby vypovídaly o problémech v těchto oblastech: zdravotní – nádorové onemocnění, rodinné – rozvod rodičů, vývojové – vývojová dysfázie, sociální – vztah s matkou, rodinné. Z hodnocení kreseb dětí a jejich prezentace byla tato hypotéza číslo dvě potvrzena.

V následující části jsou uváděna vyhodnocení kreseb dětí. Z těchto hodnocení kreseb byly vyvozeny výsledky hypotéz stanovených pro tuto bakalářskou práci.

A3-ch

Chlapec měl kresbu hotovou velmi rychle. Je spontánní a kreslí bez problémů. Pastelku vždy uchopuje do levé ruky (oba rodiče jsou leváci), jeho úchop je nesprávný. Chlapec je levák. Zpočátku držel pastelku dlaňovým úchopem s palcem dolu, na konci období klarinetovým úchopem. Na obrazcích je možno sledovat vývoj v kresbě. Kresba vykazuje charakteristické znaky pro vývojové stádium postava – „se“ – hlavonožec. Barevnost kresby je odpovídající věku. Přítlak na psací náčiní je v pořádku. Využívá celé plochy papíru. Využívány jsou primární a sekundární barvy. V jeho kresbě lidské postavy se odráží komunikační problém a to zejména v znázornění úst, který je výrazný. Výtvarný projev má charakteristické znaky, které symbolizují problém dítěte v komunikaci.

B3-d

Tato dívka kreslila se zájmem a zodpovědností. Svoji kresbu dopředu plánuje. Vlastní kresbu doprovází slovním výkladem. Úchop psacího náčiní je v pořádku. Kreslila jenom pravou rukou. Ve své kresbě použila primární i sekundární barvy. Při sledování vývoje kresby v době průzkumu je vidět velký posun. Kresbu této dívky bych vřadila do vyššího vývojového stadia kresby k dětem pětiletých. Ve svém věku již nezobrazuje hlavonožce. Využívá celé plochy papíru. Linie kresby je souvislá. Přítlak na pastelku v kresbě je v pořádku.

C3-d

Temperamentní a živá dívka, což se odráží v jejím kresebném projevu. Kresba je pro ni přirozenou aktivitou. Kresba maminky byla pro ni příjemná. Obrázek měla velice rychle nakreslený, což odpovídá jejímu temperamentu. Psací náčiní drží bez problémů a správně. Dívka je pravák. Její kresba v době průzkumu prošla vývojem, který je vidět v sérii obrázků v příloze C3-d. Poslední kresba vykazuje charakteristické znaky pro vývojové stádium postava – „se“ – hlavonožec. Je využita celá plocha papíru.

Na obrázku je znatelně vidět volba barev, které vyjadřují sociální rozpoložení v rodině, které nastalo ke konci školního roku. Problémy s dobou odpočinku starší setry. Fialová je symbolem neklidu a může vypovídat o úzkosti a neklidu, může se vedle ní objevit zelená. Výrazně je znázorněna mimika obličeje, která vystihuje emocionální rozpoložení matky v této době.

D3-ch

V průběhu šetření, kdy vznikaly kresby chlapce, nebylo vidět žádné zaujetí. Chlapec kresbu měl velice rychle hotovou. Kresby slovně nedoprovázel a nechtěl ji ani sám slovně hodnotit. Barevnost kresby je v rozsahu primárních barev. Používá pokaždé jen jednu barvu. Používá modrou nebo červenou barvu. V první kresbě je možno sledovat střídání přítlaku. Nadále je v kresbě přítlak slabší. Jeho úchop psacího náčiní je nesprávný. Chlapec je pravák. Nejdříve kreslil úchopem dlaňovým s palcem nahoru, pak se úchop vyvinul v klarinetový. Kresba lidské postavy v první fázi průzkumu nebyla zobrazována v očekávané kvalitě. Dále je v průběhu průzkumu možno zachytit posun k vývojovému stádiu postava – „se“ – hlavonožec. Kresba následně v poslední fázi průzkumu vykazuje charakteristické znaky pro vývojové stádium hlavonožce. Linie kresby začínají být souvislé. Využívá celé plochy papíru.

E3-d

Během výzkumného šetření bylo možno zaznamenat pozitivní vývoj v zobrazení kresby lidské postavy této dívky. Již na počátku šetření její kresba dosáhla stadia hlavonožce. Tato dívka má ráda kresebné činnosti. Téma kresby ji oslovilo, byla v průběhu aktivní. Při kresbě využívala nejdříve barvy primární, následně i sekundární. Postava má vždy v obličeji zobrazený úsměv. Ústa jsou symbolem komunikace. Tužku uchopuje vždy pravou rukou, její úchop je s palcem přes psací náčiní, tedy nesprávný. Využívá celé plochy papíru. Přítlak na psací náčiní je přiměřený. Své kresby již začala kolorovat. Kresba vykazuje charakteristické znaky pro vývojové stádium postava – „se“ – hlavonožec.

F6-ch

Chlapec kresbu tvořil vždy se zájmem. Doprovázel ji slovním doprovodem, kdy vyprávěl o svojí rodině. Kresebné činnosti tento chlapec sám aktivně nevyhledává.

Každá kresba vznikala velice rychle. Uchopuje tužku vždy do pravé ruky, úchop je správný. Podle rozložení kresby lze usoudit na počátku kresebného projevu bližší vztah k matce. Dále pak je posun více vztahově k otci. V první fázi je kresba na velmi nízké úrovni, je ve fázi hlavonožce. Neodpovídá věku chlapce. Dále se kresba začala vyvíjet pozitivně. Postava má náležité atributy: hlava, trup, končetiny. V závěru průzkumu je kresba přiměřená věku. Jednotlivé části těla jsou kresleny tvary do obdélníkového tvaru. Linie kresby jsou kostrbaté a nesouvislé. Celkově se kresba vyznačuje výraznějším přítlakem. V závěru průzkumného šetření již kresba vykazuje znaky stadia realistického zobrazení, podstadium postava – „se“ – standart.

G6-d

Kresba na téma zvolené v tomto průzkumu dívku zaujala. Tvoří se zájmem. Pro tuto sérii kreseb je příznačný optimismus a pozitivní charakter. Na kresbě si dává záležet. Je ráda, když je její kresby hodnocena pozitivně. Trup lidské postavy je kresleno oválným tvarem. Postava má náležité atributy. Dívka využívá celé plochy papíru, což vypovídá o sociabilitě. Tato dívka je komunikativní a sdílná. Barevnost kresby je v rozsahu primárních a sekundárních barev. Na počátku průzkumu je znatelný silnější přítlak, dále pak je přítlak přiměřený. Linie jsou souvislé. Kreslí pravou rukou. Její uchop je nesprávný, hrstičkový. Kresba vykazuje znaky stadia realistického zobrazení, podstadium postava – „se“ – standart.

H6-ch

Chlapec je v průběhu kresby spontánní. Během kresby nekomunikuje, soustředí se na svou činnost. Celou postavu vybarvuje. Tužku uchopuje do pravé ruky, jeho úchop je správný. Linie v kresbě jsou souvislé. Využívá celé plochy papíru. Trup lidské postavy je kreslen oválným tvarem. Postava má náležité atributy. Kresba vykazuje znaky stadia realistického zobrazení, podstadium postava – „se“ – standart. Končetiny jsou již znázorněny dvojdimenzionálně. V kresbě nejvíce využívá černou a fialovou barvu. Barva černá je symbolem pro určitý stupeň úzkosti. Barva fialová vyjadřuje neklid a úzkost. Jeho barevnost kresby souvisí s momentálním citovým rozpoložením. Rodiče jsou v rozvodovém řízení. Tyto kresby vystihují a sdělují v jakém momentálním rozpoložení chlapec je.

CH6-d

Kresebný projev této dívky prošel v průběhu šetření vývojem, který je možno zaznamenat zejména v zobrazování jednotlivých částí těla a v barevnosti. Dívka kreslí pravou rukou, její úchop je správný. Přítlak je přiměřený. Svoji kresbu slovně nehodnotila, Nevyužívá při své kresbě celé plochy papíru, což může vypovídat o problémech v oblasti sociální. Tato dívka má dle jejího vyprávění následně po kresbě, větší citovou vazbu s babičkou než s matkou. Toto se odráží v zobrazení postavy matky, není nakreslena v očekávané velikosti. Je umístěna ve spodní části prostoru. Kresba vykazuje znaky stadia realistického zobrazení, podstadium postava – „se“ – standart.

I6-d

Kresba dívky měla v průběhu šetření průběh, který byl překvapující. Zpočátku kresba vykazuje znaky stadia realistického zobrazení, podstadium postava – „se“ – standart. Vyvíjí se. Toto je znatelné u kresby I6-d/2.a I6-d/3. Postava je v každé fázi umístěna v prostotu jinde. Mění se velikost lidské postavy, barevnost. Linie jsou zpočátku souvislé, přítlak přiměřený. Kreslí pravou rukou, úchop je hrstičkový. Kresba s označením I6-d/4. zaznamenává změny v zobrazení postavy ve smyslu reverze. Kresby linie jsou roztřesené a kostrbaté. Přítlak je slabší. Tělo postavy je zobrazeno tvarem trojúhelníku, v předešlé fázi již bylo zobrazení dvojdimenzionální. Vývoj kresby a změny, které nastaly, souvisí se zdravotním problémem této dívky, nádorové onemocnění mozku.

9 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo analyzovat kresbu lidské postavy dětí předškolního věku. Kresba dětí této věkové kategorie není ještě ovlivněna předsudky, je přirození a spontánní. Je autentickým projevem. Kresba lidské postavy se vyvíjí v určité posloupnosti. Vývoj v období předškolního věku je dynamický, což souvisí s rozvojem v oblasti poznávání, myšlení, motoriky a percepce. Lze však říci, že každá kresba má své individuální rozdíly, je charakteristická svým zobrazením.

Průzkum byl zaměřen na dvě oblasti. První oblast průzkumu sledovala, zda děti ve věku tři a pěti let zobrazují lidskou postavu v očekávaném stádium. Druhá část sledovala, zda dětská kresba pomůže odhalit zdravotní stav dítěte, sociální situaci v rodině, vývojové zvláštnosti. Ke komplexní analýze byly také použity poznatky o jejich chování v prostředí mateřské školy i o rodinném prostředí.

Tato práce vychází z teoretické části, kde jsou uváděny poznatky z vývoje kresby, zejména z vývoje kresby lidské postavy. Tato část objasňuje členění dětského výtvarného projevu. Je zaměřena zejména na ontogenezi dětské kresby v předškolním věku. Zprostředkovává poznatky o symbolech v kresbě, o významu barev. Zmiňuje, jaké jsou možnosti kresby z pohledu psychologické a pedagogické diagnostiky.

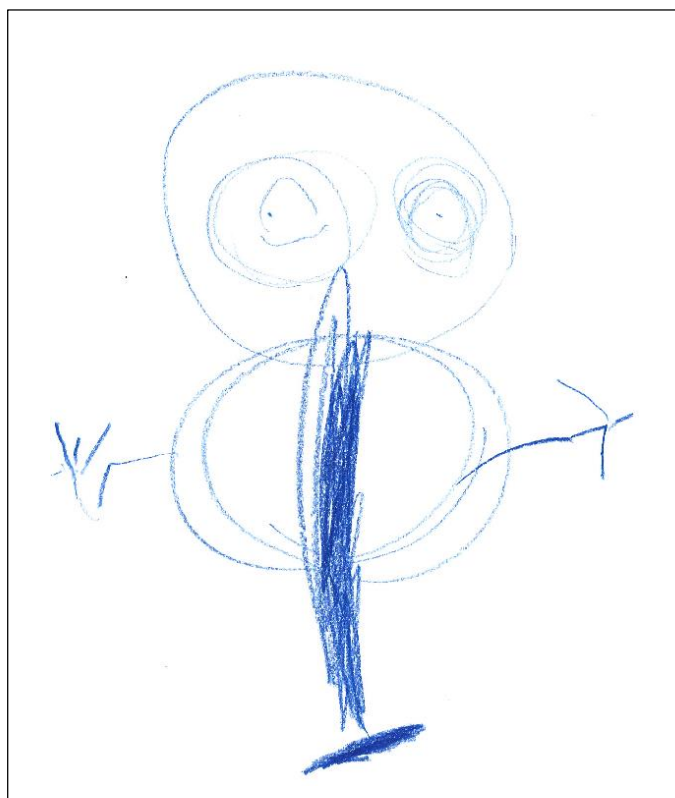
Praktická část popisuje průzkum, který byl zaměřen na vývojová stadia lidské postavy v kresbě dětí. Jsou zde uváděny kazuistiky dětí zařazených do průzkumného vzorku. Je popsáno, jakým vývojem procházela kresba dětí v době průzkumného šetření. Interpretace kresby je proces, který se skládá z mnoha dílčích analýz. Je třeba znát jeho zdravotní stav, sociální a kulturní zázemí. Sledujeme barevnost, provedení čar, tlaku na tužku, úchopu psacího náčiní. V průběhu kresebné činnosti si všimáme pozornosti, zda dítě slovně hodnotí svoji kresbu. Dále neopomene analyzovat umístění a velikost kreslené postavy na formátu papíru.

Sledováním a hodnocením kreseb lze konstatovat, že děti ve svém kresebném vývoji zpravidla dosáhnou očekávaného vyobrazení. Kreslí postavu ve vývojových stádiích lidské postavy a tyto stadia na sebe většinou navazují. V době průzkumného šetření v kresbách dětí docházelo k vývoji. V průběhu průzkumu bylo možné zaznamenat, že kresba dětí odráží jejich psychickou i fyzickou kondici.

Dále bylo možno zaznamenat, že kvalita kresby souvisí a může být ovlivněna rodinným prostředím, zdravotními, vývojovými zvláštnostmi a sociálními problémy. Toto bylo zjištěno při analýze kreseb dětí zařazených do této práce. Kresby jsou individuálně odlišné ve svém provedení. Toto se týká barevnosti, linií, přítlaku, zobrazením velikosti a umístěním v prostoru.

Přínosem byla možnost sledovat vývoj těchto dětí v průběhu jednoho školního roku. Zachytit jejich individuální vývoj. Děti kreslily svou matku, osobu blízkou. Pro děti předškolního věku citově zaměřené téma. Kvalita nakreslených obrázků vypovídala o individuálních pojetí dítěte. Na základě interpretace kreseb je pak dále možné napravovat zjištěné deficity. V pedagogické praxi interpretace dětské kresby umožňuje komplexní náhled a posouzení aktuálního stavu.

Obrázek 14: Kresba čtyřletého chlapce s ADHD

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

ZÁVĚR

U dětí i dospělých kresba rozvíjí představivost, tvořivost. Kresba lidské postavy má důležitou výpovědní hodnotu. V období předškolního věku je kresba autentickým projevem. Z hlediska vývojové však tyto kresby mají v základu shodné znaky. Vzhled kresby souvisí s momentálním rozpoložením, fyzickým i psychickým.

K analýze dětské kresby je třeba přistupovat citlivě. Je přínosná k poznání dětí jejich prožívání a chování. Máme možnost více autorovi porozumět a vnímat ho. Sledování jednotlivých sérií obrázku vede k jejich porozumění. Pomáhá nám vysvětlovat, jaké jsou příčiny jejich chování, individuálního vývoje.

Tato bakalářská práce měla za cíl sledovat kresbu dětí předškolního věku. Umožnila nahlédnout do možností diagnostiky dětské kresby. Kresby uvedené v této práci bylo možné porovnávat, a lépe tak porozumět zákonitostem vývoje lidské postavy. Cíl této bakalářské práce je možno pokládat za splněný.

Dětská kresba nám v pedagogické i psychologické rovině pomáhá jako komunikační prostředek, který má velký význam. Děti touto formou vypovídají o sobě. Kresba dětí není proto stereotypní, je originální. Obrázky jsou realizovány na základě dětských zkušeností. Zobrazují jejich touhy, přání, radosti i úzkosti. Kresbu dětí můžeme považovat za jejich výpověď, kterou zobrazují svůj svět, vyjadřují svoje prožitky.

Při psaní této práce bylo přínosné pochopení kresby dětí. Nahlédnutí do souvislostí, které ovlivňují její vývoj. Kresba je klíčem do dětské duše.

„Snažme se chápat výtvarný projev dítěte v souvislosti s celou jeho psychikou, s jejími obecnými funkcemi (vnímáním, myšlením, představováním) a mějme vždy v patrnosti věk dítěte. Z toho vyplývá i naše povinnost respektovat zvláštnosti dětského zobrazení skutečností, nevidět v nich nesprávnosti a chyby jen proto, e dítě kreslí v zásadě jinak než dospělý.“ Uždil (2002, s. 121)

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BEDNÁŘOVÁ, J. *Co si tužky povídaly*. 1.vyd. Brno: Edika, 2012. ISBN 978-80-266-0046-6.

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika školní zralosti*. 1.vyd. Brno: Computer press, 2007. ISBN 978-80-251-1829-0.

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky*. 1.vyd. Brno: Computer press, 2011. ISBN 987-80-251-0977-9.

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Školní zralost*. 1.vyd. Brno: Computer press, 2011. ISBN 978-80-251-2569-4.

COGNET, G. *Dětská kresba jako diagnostický nástroj*. 1.vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0499-2.

ČERNÁ, M., KOURKOVÁ, M., TŘESOHlavÁ, Z. *Dříve než půjde do školy*. 1.vyd. Avicenum, 1990. ISBN 80-201-015-6.

DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. 2.vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-415-1.

DIENEROVÁ, N., LOOSEOVÁ, A., PIEKERTOvÁ, N. *Grafomotorika pro děti předškolního věku*. 2.vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 978-8-7367-256-0.

DOLEŽALOVÁ, J. *Rozvoj grafomotoriky v projektech*. 1.vyd. Prah: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-693-3.

FARKOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., VACÍNOVÁ, M. *Psychologie*. 1.vyd. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-47-1.

FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 2.vyd. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-64-8.

- HARDIN, E. M., PETERSON, L. V. *Děti v tísní*. 1.vyd. Příbram: Triton, 2002. ISBN 80-7254-237-0.
- INHELDEROVÁ, B., PIAGET, J. *Psychologie dítěte*. 1.vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-146-0.
- MICHALOVÁ, Z. *Čáry máry I*. 3.vyd. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2009. ISBN 978-80-7311-109-0.
- NOVÁK, T. *Co dítě sděluje, když kreslí svou rodinu*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2004. ISBN 80-7346-037-8.
- PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. 4.vyd. Praha: Portál. 2003. ISBN 80-7178-772-8
- RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*. 5.vyd. Státní pedagogické nakladatelství, 1982. ISBN 14-244-82.
- ŠAŠINKOVÁ, E., UŽDIL, J. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. 2.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982. (učebnice pro střední školy)
- ŠICKOVÁ – FABRICI, J. *základy arteterapie*. 1.vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-616-0.
- ŠVANCARA, J. a kolektiv autorů. *Diagnostika psychického vývoje*. 1.vyd. Praha: Avicenum, 1980. ISBN 08-084-80.
- TŘESOHLAVÁ, Z. a kolektiv. *Lehká mozková dysfunkce v dětském věku*. 2.vyd. Praha: Avicenum, 1983. 08-047-86.
- UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. 5.vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-599-7.
- UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*. 1.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 14-692-88.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie dětství, dospělost, stáří*. 1.vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.* 1.vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program.* 3.vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-044-4.

Seznam použitých internetových zdrojů

Elportál, Brno: Masarykova univerzita. ISSN 1802-128X.2014. *Grafomotorika a psaní žáků s tělesným postižením* [online]. 23.4.2014 [cit. 2015-11-18]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/pedf/js14/grafomot/web/pages/03-01-navyky.html>

Pyramidáček.cz. *Psychologie předškolního dítěte* [online]. 2006 [2015-14-10]. Dostupné z: <http://www.pyramidacek.cz/cs/ms-psychologie-predskolniho-ditete.html>

Elportál, Brno: Masarykova univerzita. ISSN 1802-128X.2014. *Grafomotorika a psaní žáků s tělesným postižením* [online]. 23.4.2014 [cit. 2015-11-25]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/pedf/js14/grafomot/web/pages/03-01-navyky.html>

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

Obrázek 1: Vývojová stadia lidské postavy	16
Obrázek 2: Správný úchop psacího náčiní	19
Obrázek 3: Správné sezení při psaní (kreslení)	20
Obrázek 4: Moje maminka A3-ch/4.....	39
Obrázek 5: Moje maminka B3-d/4.....	41
Obrázek 6: Moje maminka C3-d/4.....	43
Obrázek 7: Moje maminka D3-ch/4.....	45
Obrázek 8: Moje maminka E3-d/4.....	47
Obrázek 9: Moje maminka F5-ch/4.....	49
Obrázek 10: Moje maminka G5-d/4.....	51
Obrázek 11: Moje maminka H5-ch/4.....	53
Obrázek 12: Moje maminka Ch5-d/4.....	55
Obrázek 13: Moje maminka I5-d/4.....	57
Obrázek 14: Kresba čtyřletého chlapce s ADHD	64

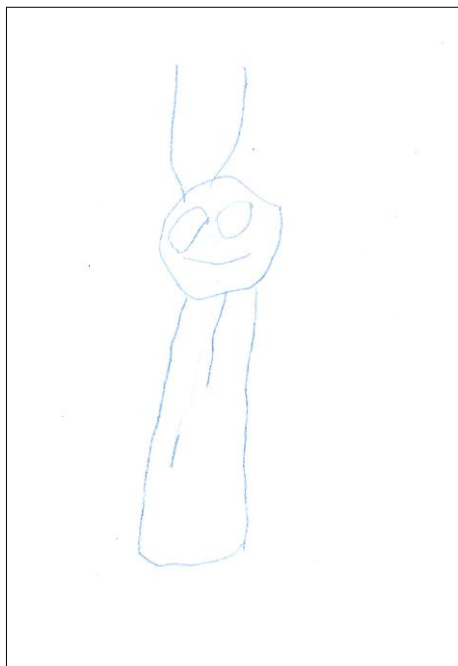
Seznam tabulek

Tabulka 1: Vývojová stádia kresby podle R. Davido	14
Tabulka 2: Stručná charakteristika vývoje grafomotoriky	18
Tabulka 3: Zkoumaný vzorek	37
Tabulka 4: Věk dítěte v době kreseb	39
Tabulka 5: Věk dítěte v době kreseb	41
Tabulka 6: Věk dítěte v době kreseb	43
Tabulka 7: Věk dítěte v době kreseb.....	45
Tabulka 8: Věk dítěte v době kreseb	47
Tabulka 9: Věk dítěte v době kreseb	49
Tabulka 10: Věk dítěte v době kreseb	50
Tabulka 11: Věk dítěte v době kreseb	53
Tabulka 12: Věk dítěte v době kreseb	55
Tabulka 13: Věk dítěte v době kreseb.....	57

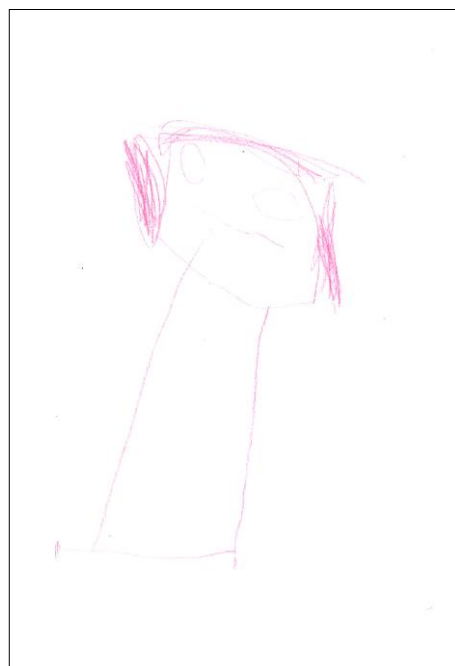
SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Série obrázku dítěte s označením A3-ch.....	I
Příloha B- Série obrázků dítěte s označením B3-d.....	II
Příloha C – Série obrázků dítěte s označením C3-d	III
Příloha D – Série obrázků dízeže s označením D3-ch	IV
Příloha E – Série obrázků s označením E3-d	V
Příloha F – Série obrázků s označením F5-ch	VI
Příloha G – Série obrázků s označením G5-d.....	VII
Příloha H – Série obrázků s označením H5-ch.....	VIII
Příloha Ch – Série obrázků s označením Ch5-d.....	IX
Příloha I – Série obrázků s označením I5-d.....	X

Příloha A - Série obrázku dítěte s označením A3-ch

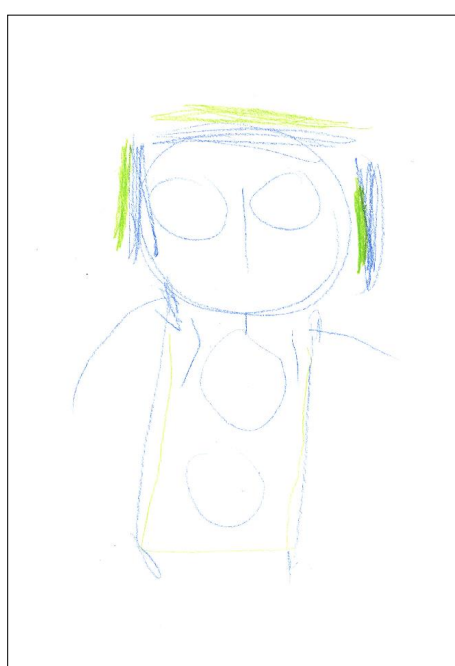
A3-ch 1.

A3-ch 2.

A3-ch 4.

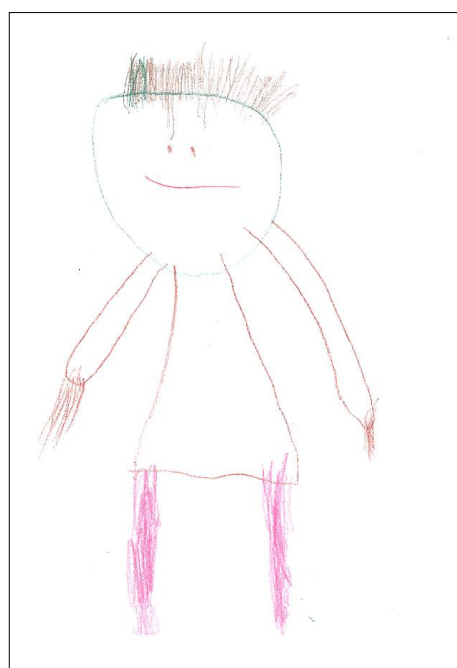
A3-ch 4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

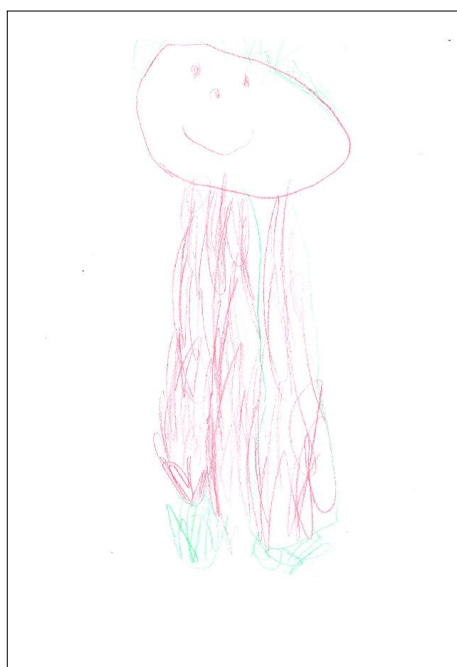
Příloha B - Série obrázku dítěte s označením B3-d

B3-d 1.

B3-d 2.

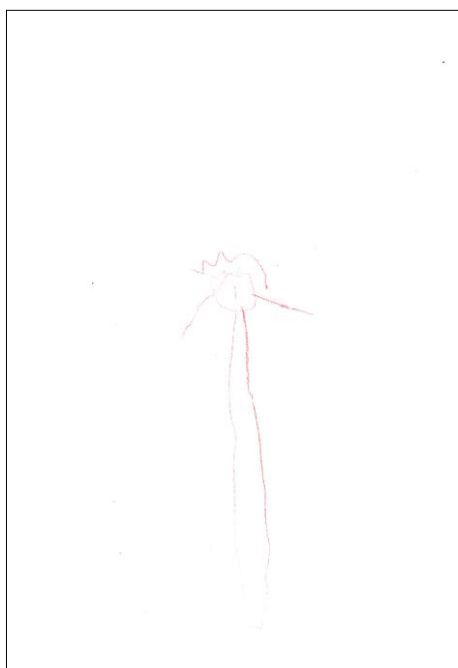
B3-d 3.

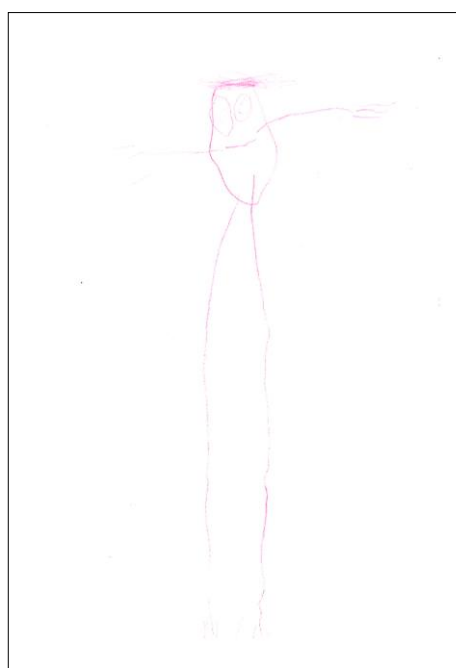
B3-d 4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

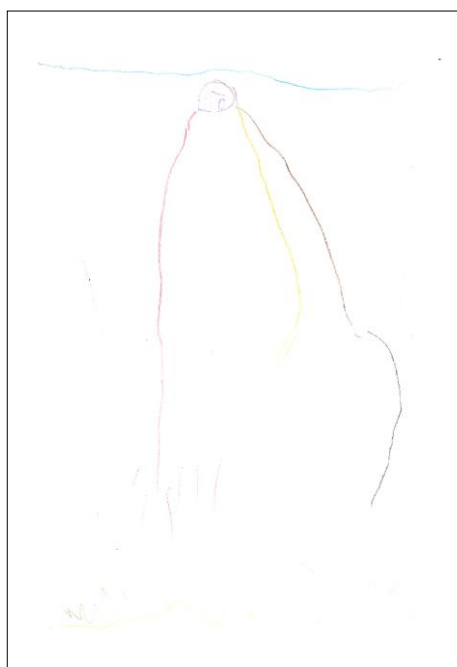
Příloha C - Série obrázku dítěte s označením C3-d

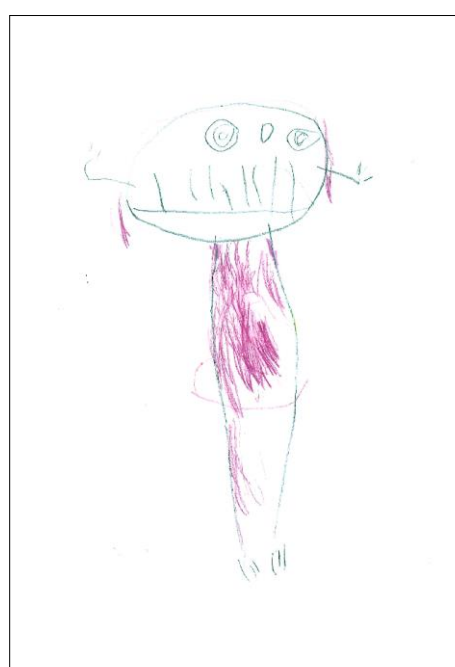
C3-d 1.

C3-d 2.

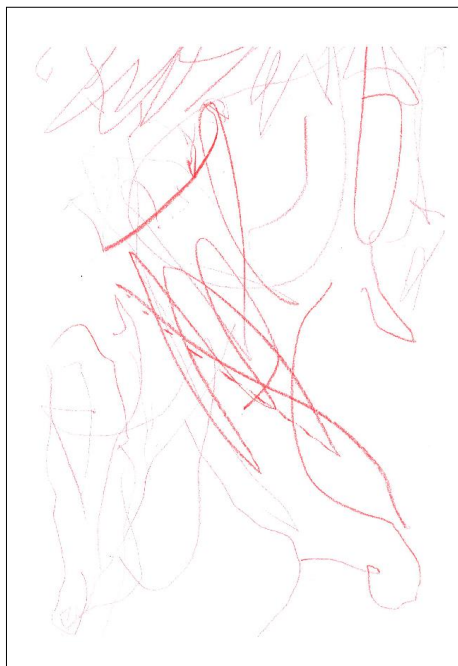
C3-d 3.

C3-d 4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

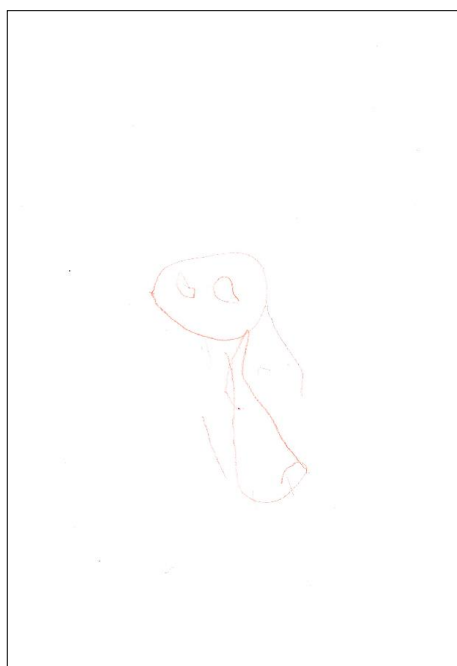
Příloha D - Série obrázku dítěte s označením D3-ch

D3-ch 1.

D3-ch 2.

D3-ch 3.

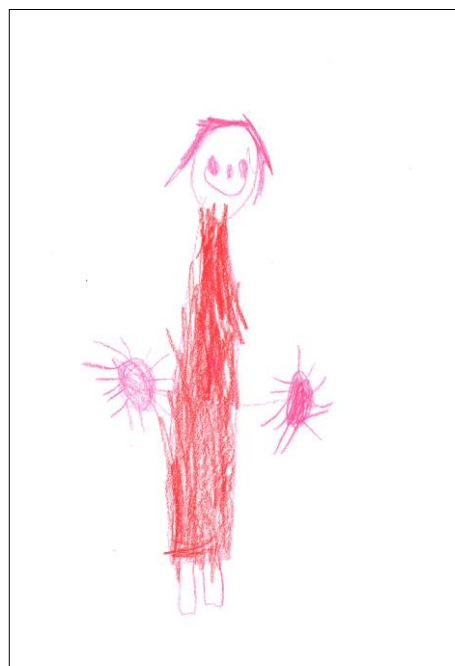
D3-ch 4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Příloha E - Série obrázku dítěte s označením E3-d

E3-d 1.

E3-d 2.

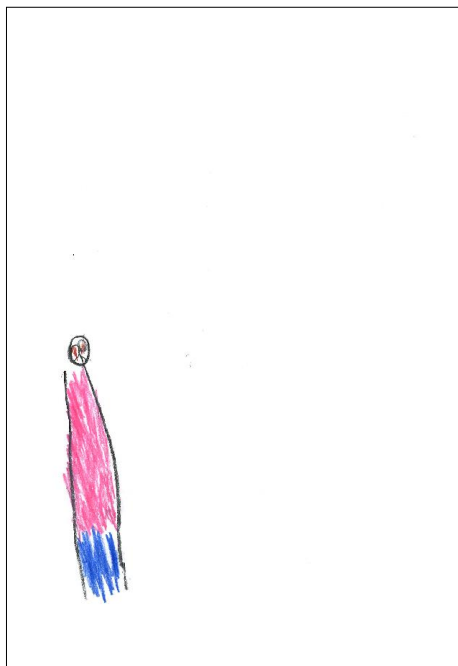
E3-d 3.

E3-d 4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

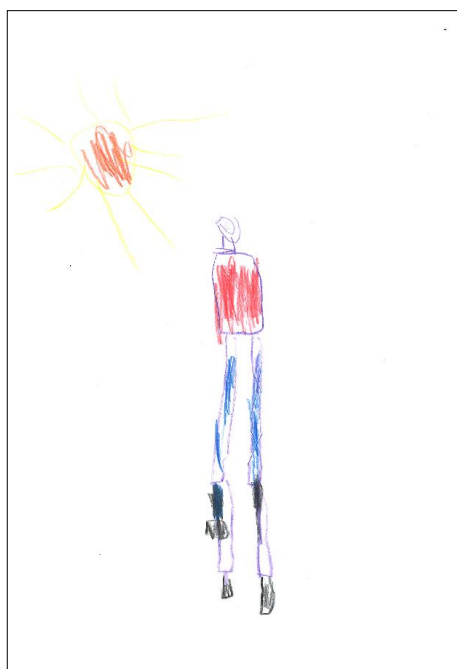
Příloha F - Série obrázku dítěte s označením F5-ch

F5-ch 1.

F5-ch 2.

F5-ch 3.

F5-ch 4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Příloha G - Série obrázku dítěte s označením G5-d

G5-d 1.

G5-d 2.

G5-d 3.

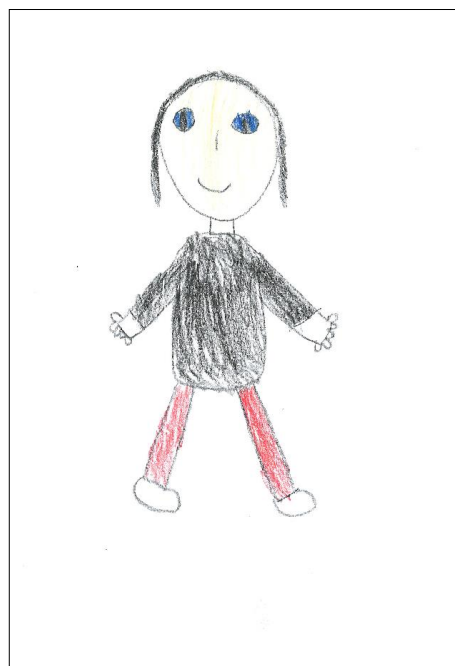
G5-d 4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Příloha H - Série obrázku dítěte s označením H5-ch

H5-ch 1.

H5-ch 2.

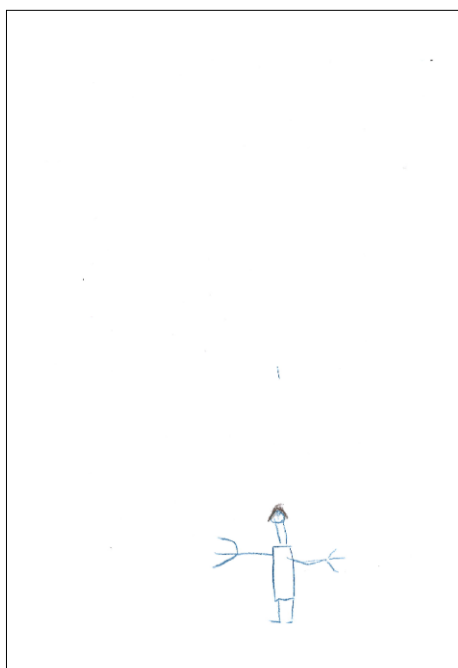
H5-ch 3.

H5-ch 4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

Příloha Ch - Série obrázku dítěte s označením Ch5-d

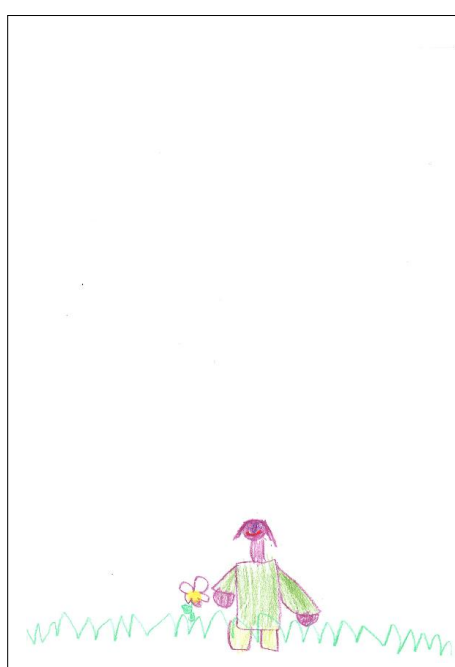
Ch5-d 1.

Ch5-d 2.

Ch5-d 3.

Ch5-d 4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

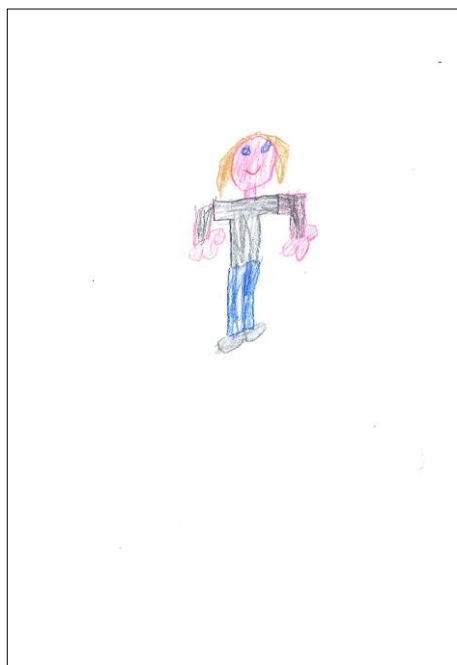
Příloha I - Série obrázku dítěte s označením I5-d

I5-d 1.

I5-d 2.

I5-d 3.

I5-d 4.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní šetření)

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Kateřina Císařovská

Obor: Speciální pedagogika - vychovatelství

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Vývoj dětské kresby

Rok: 2016

Počet stran textu bez příloh: 58

Celkový počet stran příloh: 10

Počet titulů českých použitých zdrojů: 26

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 3

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Petelíková